بەرەو چەپێکـــی یەکگرتـــوو: نەخشەڕێگـــا یەک و دیـــدێکی پراکتیکی.. ڕزگار ئاکرێی

دەرس و ئاستەنگەکانی بنیاتنانی چوارچێوەیەکی فراوانی چەپ

پێشەکی

هەرچەندە دەقەکە پشت بە ئەزموونی عێراقی دەبەستێت وەک خاڵی چوونە ژوورەوەی شیکاری، بەڵام ئەوەی باسی دەکات زۆر زیاترە لە کەیسی عێراق بەتەنها. زۆرێک لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باشووری جیهان واقیعی هاوشێوەیان هەیە: بزووتنەوەی ناڕەزایی جەماوەری بەرفراوان کە هەوڵیان دا خۆیان بگۆڕن بۆ هێزێکی سیاسی ڕێکخراو، چەپێک کە ئامادەبوونێکی بەرچاوی لەسەر شەقامەکان نیشان دا بەڵام پەرتەوازە ما یەوە، لە کاتێکدا تەحەداکانی ڕێکخراوەیی و هەڵبژاردن لەگەڵ چالاکی بەکۆمەڵی لاواز بەردەوامن و پێویستی بە گرنگیدانی جددی هەیە. عێراق لێرەدا وەک نموونەیەک بۆ بیرکردنەوە و فێربوون خزمەت دەکات و ئەو پرسیارانەی دەخرێنە ڕوو زۆر فراوانترن لە سنوورە جوگرافیەکانی.

لەم چوارچێوەیەدا، ئەزموونی مەغریبی شایەنی باسێکی تایبەتە. مۆدێلێکی زیندوو و پەرەسەندووی دیالۆگ و کاری هاوبەش لە نێوان هێزە چەپەکاندا پێشکەش دەکات. دامەزراندنی "هاوپەیمانی چەپ" لەنێو کۆمەڵێک هێزە چەپەکانی مەغریبدا وەک لوتکەی پرۆسەیەکی درێژخایەنی هەماهەنگی و کاری هاوبەش هات کە ئیرادەیەکی سیاسی ڕوونی دەربڕی بۆ زاڵبوون بەسەر پەرتەوازەیی کە لەم ساڵانەی دوایيدا تایبەتمەندی چەپی هەبووە و پشتبەستن بە مێژووی هاوبەشی خەبات. لایەنە بەشداربووەکان جەختیان لەوە کردەوە کە سروشتی ئەم سەردەمە بە ئاستەنگی سیاسی و ماف و کۆمەڵایەتییەوە پێویستی بە بەهێزکردنی یەکڕیزی کردار، دەستپێشخەری هاوبەش و دروستکردنی ڕۆحی یەکگرتووی خەبات لە بەرگری لە ئازادی و کەرامەت و دیموکراسی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی هەیە. ئەو هێزانەی ئەم هاوپەیمانییە پێکدەهێنن دان بەوەدا دەنێن کە سەردەمی داهاتوو پێویستی بە نوێبوونەوەیەکی فکری و سیاسی هەیە هاوکات لەگەڵ پەرەپێدانی شێوەکانی خەبات و هەروەها داڕشتنی پرۆگرامێکی پراکتیکی یەکگرتوو کە وەڵامی پرسیارە گرنگەکانی دامەزراندن و تەندروستی و پەروەردە

و خانووبەرە و دادپەروەری و پێداویستییە فراوانەکانی کرێکاران بداتەوە.

ئەم مەدەلە مەغریبییە، سەرەڕای تایبەتمەندی دەقەکەی، گرنگییەکی سیمبولی و هاوڕێیەتی گرنگی هەیە بۆ هەموو هێزە چەپەکان لە سەرانسەری ناوچەکەدا: یەکێتی کاتێک دەگونجێت کە ئیرادەی سیاسی پێش حساباتی تەسکی حزبی بێت. شایانی باسە چەند ڕۆژێک لەمەوبەر هێز و کەسایەتییە چەپەکانی عێراق کۆبوونەوەیەکی بەرفراوانیان ئەنجامدا و هەنگاوێک بە هەمان ئاراستەدا هەنگاویان ناوە و دانپێدانانێکی زیاتریان دەربڕیوە بەوەی کە کاتی پێداچوونەوە و کاری هاوبەش و یەکڕیزی بۆتە پێویستییەکی بەپەلە کە ناکرێت دوابخرێت. دوو ئەزموونی مەغریبی و عێراقی هەرچەندە لە ناوەڕۆک و ئامرازدا جیاوازن، بەڵام لەسەر یەک ڕاستی کۆدەبنەوە: یەکێتی و ئیرادەی هاوبەشی هاوڕێیەتی تاکە هێزن کە دەتوانن تووڕەیی کۆمەڵایەتی و دادپەروەری هۆکارەکە بگۆڕن بۆ هێزێکی سیاسی ڕێکخراو و کاریگەر.

ئەم بەشدارییە ئەزموونی چەپی عێراقی و کوردستانی دەکۆڵێتەوە، وەک بەشدارییەک لە دیالۆگی هاوڕێیانەی بەردەوامی سەبارەت بە ئەگەرەکانی بنیاتنانی چوارچێوەیەکی چەپی یەکگرتوو کە بتوانێت ڕۆڵی مێژوویی خۆی بگەڕێنێتەوە و ئامادەیی چالاک خۆی نوێ بکاتەوە.

ناوەڕۆک و کێشەی ناوەند

ژمارەیەک خاڵ هەن کە شایەنی گفتوگۆی قووڵن و یارمەتیدەرن بۆ تێگەیشتن لە بۆشایی نێوان تەوژمی جەماوەری و ڕێکخراوە چەپەکان:

ئامادەبوون و کاریگەری: چەپ وەک تاک و کادیر بەشدارییەکی کاریگەر و بەرجەستەی لە مەیدانەکانی خۆپیشانداندا کرد، بەڵام پرسی پەرەپێدانی ئەم ئامادەبوونە بۆ هێزێکی سیاسی یەکگرتوو و ستراتیژێکی ڕاگەیەندراو هێشتا جێگەی لێکۆڵینەوە و گفتوگۆیە.

بەڕێوەبردنی ناکۆکی ناوخۆیی: ناکۆکی ناوخۆیی نێوان تەوژمە چەپەکان، کاتێک لە دەرەوەی چوارچێوەیەکی کۆمەڵایەتی ڕوون و بنیاتنەر بەڕێوە دەبرێت، و کاتێک جەخت لەسەر ئەوان گەورە دەکرێت لەسەر حسابی زۆرێک لە خاڵەکانی لێکنزیکبوونەوە، وزە لە ساتەکاندا کە داوای یەکگرتن و هەماهەنگی دەکەن.

پەرەپێدانی گوتاری سیاسی و میتۆدی ڕێکخراوەیی: دەرفەتێکی ڕاستەقینە هەیە بۆ پەرەپێدانی میتۆدی ڕێکخراوەیی و گوتاری چەپ بۆ ئەوەی لە ئازاری ڕۆژانەی بەرجەستەی جەماوەرەوە سەرچاوە بگرن و زیاتر بە واقیعەوە گرێیان بدات و توانای قایلکردن و کاریگەرییان زیاتر بێت.

هەماهەنگی هەڵبژاردن: پەرتەوازەیی چەپ بەسەر چەند لیستێکدا کە بەرنامەی هاوشێوەیان هەیە، بە شێوەیەکی گشتی ئەو هەمەجۆرییەی بەرهەم نەهێناوە کە هیوای پێ دەخوازرێت و بەهێزکردنی هەماهەنگی نێوان ئەم هێزانە هێشتا پێویستییەکی پراکتیکی بەپەلەیە.
بنیاتنانی ڕێکخراوە جەماوەرییەکان: مۆدێلی زاڵ بۆ بنیاتنانی ڕێکخراوە جەماوەرییەکان پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی هێمنانە هەیە، چونکە پشتگیری کردن لە سەندیکاکان و فیدراسیۆنە سەربەخۆکان پێدەچێت بنچینەیەکی فراوانتر و بەردەوامتر لە مۆدێلی “ڕێکخراوە پێشەوە” حزبییەکان پێشکەش بکات.
بەهێزکردنی گەنجان و ژنان لە: ڕۆڵی سەرەکی گەنجان و ژنان لە بزووتنەوەکانی ناڕەزایی دەربڕیندا پێویستی بە بەهێزکردنی نوێنەرایەتییان هەیە لە دەستەی سەرکردایەتی چەپدا بە شێوەیەک کە ڕەنگدانەوەی ئەم ڕۆڵە ڕاستەقینەیە.
وەبەرهێنان لە بۆشایی دیجیتاڵی: ئەم ماوەیە دەرفەتێکی گونجاو دەڕەخسێنێت بۆ پەرەپێدانی ئامرازە دیجیتاڵییەکان و بەکارهێنانیان بە شێوەیەکی کاریگەر لە شەڕی هۆشیاری و پەیوەندی لەگەڵ نەوەکانی نوێ.

ئاسۆی کرداری پێشنیارکراو
دیالۆگ و کارکردن بۆ بنیاتنانی چوارچێوەیەکی چەپی یەکگرتووی فرە پلاتفۆرم، پشت بەستن بە پرۆگرامێکی هاوبەش کە بە زمانی ڕۆژانەیان ڕووبەڕووی جەماوەر ببێتەوە، پێکهاتەیەکی رێکخراوی نەرم و لامەرکەزی کە ڕێز لە تایبەتمەندی هەر پێکهاتەیەک بگرێت، نوێنەرایەتی ڕاستەقینەی گەنجان و ژنان لە پۆستەکانی بڕیاردان، سیاسەتێکی دیجیتاڵی کاریگەر کە لەگەڵ سەردەمدا بگونجێت، و پەیوەندییەکی بەردەوام لە نێوان کاری ناڕەزایی دەربڕین. بەشداری هەڵبژاردن و یەکێتی ڕۆژانە و خەباتی جەماوەری. ئەمە دەبێت لە ئەزموونی جیهانی ئەمریکای لاتین و ئەوروپا سەرچاوەی بگیرێت، کە نیشانی دەدەن کە تێکەڵەی داهێنەرانەی یەکێتی، شەقام، رێکخراو و سندوقی دەنگدان وای لە هێزە چەپەکان کرد لە بارودۆخە سەختەکاندا توڕەیی کۆمەڵایەتی بگۆڕن بە گۆڕانکاری سیاسی کاریگەر.
یەکگرتن لە چوارچێوەی چەپی فراواندا کاریگەرترین ڕێگایە بۆ گەڕاندنەوەی ڕۆڵ و کاریگەری، بەو مەرجەی نوێبوونەوەیەکی ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەیی قووڵ لەگەڵدا بێت کە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و تەکنەلۆژیاییەکان هەڵمژێت و وەڵامی ئاواتەکانی نەوەکانی نوێ بداتەوە و چەپ لە ڕووی ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەییەوە لەسەر بنەمایەکی نوێ دابمەزرێنێ کە توانای چارەسەرکردنی پرسیارەکانی ئێستا و

تەحەداكانی داهاتوو هەبێت.

پێشەكی:

بزووتنەوەكانی ناڕەزایی و داواكاری و بەرەنگاربوونەوەی گەڵان، لە شەقامەوە بۆ ڕێكخراو

عێراق و هەرێمی كوردستان لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا چەندین شەپۆلی ناڕەزایی بەخۆوە بینیوە كە تووڕەیی جەماوەری قووڵی بەرامبەر گەندەڵی و دابەشكردنی دەسەڵات و خراپبوونی خزمەتگوزارییەكان دەردەبڕن. بەڵام ڕاپەڕینی تشرینی یەكەمی 2019 دیارترین و كاریگەرترین ساتی پێكهێنا. ئەوە تەنها شەپۆلێكی ناڕەزایی تێپەڕ نەبوو. بەڵكو گوزارشت لە گۆڕانێكی چۆنایەتی دەكات لە هۆشیاری بەشێكی فراوانی كۆمەڵگا، بەتایبەتی گەنجان، سەبارەت بە سروشتی دەسەڵات و ئەگەرەكانی گۆڕان. بۆ یەكەم جار لە ماوەی دەیان ساڵدا، شەقام و گۆڕەپانەكان ڕۆڵی خۆیان وەك بۆشایی سیاسی ڕاستەقینە و ناوەندێك بۆ بەرهەمهێنانی گفتوگۆ، رێكخستن و دەستپێشخەری بەدەستهێنایەوە.

جەماوەری ئەم خۆپیشاندانانە لە شوێنی وەرگری پاسیڤەوە گواستەوە بۆ شوێنی ئەكتەری راستەوخۆ. داواكارییەكان ڕوون و ئاشكرا بوون: نان، كەرامەت، دادپەروەری كۆمەڵایەتی، دامەزراندن، خزمەتگوزاری، و كۆتاییهێنان بە سیستەمی دابەشكردنی دەسەڵات و گەندەڵی و دیكتاتۆرییەت ئەمانە داواكاری بوون لە ئەزموونی سەختی ڕۆژانەی جەماوەر كە باجی دەیان ساڵ جەنگ و گەمارۆدان و تاڵانكردنی ڕێكخراویان دا. لەجەرگەی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەكاندا چەپی عێراقی بەهەموو تەوژمەكانییەوە ئامادە و چالاك بوو.

سەرەڕای هەموو ئەم ناڕەزایەتیانە و ڕەتكردنەوەی بەربڵاوی بەشێكی زۆری دانیشتوانی دەسەڵاتدارانی بەغدا و هەولێر و بە لەبەرچاوگرتنی ئەنجامەكانی هەڵبژاردنەكانی تشرینی دووەمی 2025 كە تێیدا لیستە چەپەكان نەیانتوانی یەك كورسی پەرلەمان بەدەست بهێنن، ئەو پرسیارە بنەڕەتییە وەك پێویستییەكی سیاسی دێتە ئاراوە كە ناتوانرێت دوابخرێت: بۆچی چەپ نەیتوانی سەرەڕای دادپەروەری گوتاری و قووڵایی ئامادەبوونی لەسەر شەقامەكانی، بۆ گۆڕینی ئەم تەوژمە جەماوەرییە بۆ هێزێكی سیاسی ڕێكخراو؟ بۆچی لە بەرگری و دابەشكردندا گیریان خوارد نەك بەرەو شوێنی دەستپێشخەری و یەكڕیزی بڕۆن؟

وەڵامەكە ناتوانرێت تەنها بۆ فاكتەرە دەرەكییەكان كورت بكرێتەوە، هەرچەندە گرنگ بن. بەڵێ، سیستەمی سیاسی دژایەتی گۆڕانكاری دەكات، لەسەر بنەمای دابەشكردنی دەسەڵات و چەك و میلیشیا و پارەی سیاسی

پارێزراوە و لەلایەن تۆڕە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکانەوە پاڵپشتی دەکرێت. بەڵێ، سەرکوتکردن خوێناوی و سیستماتیک بوو، ڕاستەوخۆ چالاکوانان و هێزەکانی گۆڕان و بە تایبەتی چەپ دەکاتە ئامانج. لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە هەرچەندە ترسناک بێت، چەپ لە بەرپرسیارێتی پێداچوونەوە بە ئامرازەکانی، شێوەکانی کارکردن و میتۆدۆلۆژیای خوێندنەوە و تێکەڵبوون لەگەڵ واقیعدا بێبەش ناکات.
بزووتنەوەکانی ناڕەزایی و داواکاری توانایەکی جەماوەری گەورەیان بۆ گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی ئاشکرا کرد، لەگەڵ ئەوەشدا لاوازی پێکهاتەی ڕێکخراوەیی و بۆشایی نێوان گوتاری چەپ وەک لە ناو ڕێکخراوەکاندا بەرھەم دەھێنرێت و ھۆشیاری جەماوەری لەسەر شەقام. ئەوان ئاشکرایان کرد کە دادپەروەری ھۆکارەکە بەتەنیا بەس نییە ئەگەر ئامرازی رێکخراوی نەرم و ھاوچەرخ، یەکخستنی وزەکان، وتاری تێگەیشتن، بەکارھێنانی کاریگەری ئامرازەکانی دیجیتاڵ و ستراتیژێکی ڕوون کە ناڕەزایی دەربڕین بە کاری سیاسی و خەباتی ڕۆژانەی ناو کۆمەڵگاوە دەبەستێتەوە.
ئەم بەشدارییە ھەوڵی پێشکەشکردنی وەڵامی ئامادە یان ھاوکێشەی جادوویی نادات. بەڵکو ھەوڵ دەدات بەشداری لە دیالۆگی بەردەوامدا بکات سەبارەت بە ئەزموونی چەپی عێراق لە مامەڵەکردن لەگەڵ دوو میکانیزمی بنەڕەتی گۆڕان ھ□□ب□ژاردن و بزووتنەوەی ناڕەزایی و پێشنیارکردنی ئاسۆیەکی کارکردن کە بەشداری لە بنیاتنانی ستراتیژێکی چەپ بکات کە توانای نوێبوونەوە و یەکڕیزی و گەڕاندنەوەی متمانە و کاریگەری و گێڕانەوەی ڕۆڵی مێژوویی ھەبێت.

یەکەم: بزووتنەوەی ناڕەزایی و چەپ، دەرفەتێکی مێژوویی و تەحەدای ڕێکخراوەیی

1. **چەپ لە دڵی بزووتنەوەکانی ناڕەزایی**

   ئەو بزووتنەوە ناڕەزایی و داخوازییانەی کە لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا لەعیراق و ھەرێمی کوردستان بەخۆوە بینیویانە ناتوانرێ بەجیا لەڕۆڵی چەپی عێراقی و کوردستانی لەناویاندا بخوێنرێتەوە بەبێ زیاد□□وی و کەمکردنەوە، چەپ بەشێکی چالاک بوو لە پێکهاتەی ڕاستەقینەی ئەم خۆپیشاندانانە. ھەر لە یەکەم ڕۆژەوە لە گۆڕەپانەکاندا بەشداری لە ڕێکخستن، بەڕێوەبردنی شوێنی خۆپیشاندان، بەرگریکردن لە کەسایەتی ئاشتیخوازانەی بزووتنەوەکە و ڕووبەڕووبوونەوەی ھەوڵەکانی دزەکردن، چ لە لایەن

دەسەڵاتدارانەوە و چ لە لایەن ئەو هێزانەوە بوو کە دەیانەوێت ڕێڕەوی ڕووداوەکان بگۆڕن.

لە گۆڕەپانەکانی بەغدا و ناسریە و بەسرە و نەجەف و دیوانیە و هەولێر و سلێمانی و شارەکانی دیکە، چەپ ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لە بنیاتنانی فۆرمی ڕێکخراوی ئاسۆیی ناپلەبەندی کە پشت بە دەستپێشخەری تاکەکەسی و هەماهەنگی ڕۆژانە و کاری خۆبەخشانە دەبەستێت. ئەزموونی کەڵەکەبووی ساڵانێک لە خەباتی نهێنی و جەماوەری لە بەڕێوەبردنی خۆپیشاندانەکان، ڕێکخستنی ڕیزەکان، مامەڵەکردن لەگەڵ سەرکوتکردن و داڕشتنی دروشم دەرکەوت. چەپ هەروەها ئامادەییەکی ڕوونی هەبوو لە کۆمیتەکانی ڕاگەیاندن، لە گەیاندنی وێنەی ئەوەی کە ڕوودەدا، لە شکاندنی قۆرخکاری گێڕانەوەی فەرمی، و لە بەستنەوەی ڕووداوە ناوخۆییەکان بە چوارچێوەی ناوچەیی و نێودەوڵەتیی.

لەگەڵ ئەوەشدا، سەرەڕای ئەم ئامادەبوونە چڕ و کاریگەرە لە شەپۆلە یەک لەدوای یەکەکانی ناڕەزایەتیدا، چەپ وەک تاک و کادر و چالاکوان ئامادە بوو، زیاتر لەوەی وەک هێزێکی سیاسی یەکگرتوو و ڕێکخراو بە سەرکردایەتی ڕوون و ستراتیژێکی ڕاگەیەندراو ئامادە بوو. ئەم دژایەتییە لە نێوان ئامادەبوونی ڕاستەقینە و لاوازی ڕێکخراوی یەکگرتوو وردەکاریەکی لاوەکی نەبوو. بەڵکو یەکێک بوو لە کلیلە بنچینەییەکانی تێگەیشتن. چەپ لە جەرگەی ڕووداوەکاندا بوو، بەڵام لە پێگەی سەرکردایەتی سیاسی گشتگیر نەبوو. نەیتوانی بوونی مەیدانی خۆی بگۆڕێت بە خاڵێکی سەرچاوەی ڕێکخراوەیی کە بتوانێت کۆرسەکە یەکبخات یان بەلایەنی کەمەوە ئاسۆییەکی پێشکەوتووخوازی ڕوون دابنێت.

بە بۆچوونی من، ئەم بارودۆخە ڕێکەوت نەبوو. بەڵکو بەرهەمی کەڵەکەبوونێکی درێژخایەن بوو لە کێشەی ڕێکخراوەیی، دوودڵی لە مامەڵەکردن لەگەڵ شێوازە نوێکانی جوڵانەوە، و ترس لە تۆمەتبارکردنی زاڵبوون یان چاودێری بەسەر شەقامدا. زۆرێک لە هێزە چەپەکان پێیان باش بوو کە لە شوێنی پشتیوانی پاشبنەمادا بمێننەوە، یان بە تەواوی تێکەڵ بە چالاکی ناڕەزایی دەربڕین بکەن بەبێ ئەوەی ناسنامەیەکی سیاسی ڕوون نیشان بدەن، لەو باوەڕەدان کە ئەمە خۆپیشاندانەکان لە شێواندن دەپارێزێت یان کەسایەتی جەماوەریان دەپارێزێت.

لەگەڵ ئەوەشدا ئەم هەڵبژاردنە سەرەڕای نیازپاکی، لە پراکتیکدا بۆشاییەکی سیاسی و ڕێکخراوەیی بەجێهێشت کە

هێزەکانی تر بە خێرایی پێیان کردبووەوە، یان گەڕدرا بە حاڵەتی پەرتەوازەیی و دوودڵی.

2. **بۆچی تەوژمی بزووتنەوەی ناڕەزایی نەگۆڕا بە هێزێکی سیاسی چەپ؟**

پرسیاری سەرەکی کە لێرەدا خۆی دەسەپێنێت ئەوەیە: بۆچی چەپ نەیتوانی ئەم تەوژمە گەورە و قوربانییە گەورەیە لە شەپۆلە یەک لەدوای یەکەکانی ناڕەزایی بگۆڕێت بە هێزێکی سیاسی ڕێکخراو کە توانای بەردەوامی و کاریگەری هەبێت؟ بۆچی بزووتنەوەکانی ناڕەزایی لە ئاستی ئەنجامە سیاسییەکاندا لاواز بوون بەبێ ئەوەی چوارچێوەیەکی یەکگرتووی چەپ یان پێشکەوتووخواز بەرهەم بهێنن، یان تەنانەت هێزێکی هەڵبژاردنیش کە بتوانێت بێتە ناو گۆڕەپانی سیاسییەوە؟

چەپی عێراقی و کوردستانی چووە ناو بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانەوە و ناکۆکی قووڵ و چارەسەرنەکراویان لەسەر سروشتی بزووتنەوەکە و میکانیزمەکانی هەڵگرتبوو ئەم دابەشکردنانە لە ناکاو دەرنەکەوتن. بەڵکو بە ڕوونی لە چوارچێوەی ئەم خۆپیشاندانانەدا تەقینەوە. ناکۆکییەکە تەنها لەسەر تاکتیک نەبوو، بەڵکو لەسەر دیدگای ستراتیجی بزووتنەوەکە بوو. ئایا دەبێت خۆپیشاندانەکان بەردەوام بن تا ئەو کاتەی سیستەمەکە دەڕوخێنرێت؟ یان دەبێت وردە وردە گواستنەوە بەرەو فۆرمی ڕێکخراوەیی جێگیرتر بێت؟ پەیوەندی نێوان گۆڕەپانەکان و ڕێکخراوەکانی ئێستا چییە؟

لە ڕێگەی چاودێرییەکانم، سێ تەوژمم لە لای چەپدا دیاری کرد. یەکێک لە تەوژمەکان پێویستی بە گۆڕینی تەوژمی ناڕەزایی بە پێکهاتەیەکی ڕێکخراوەیی بەردەوام کە توانای پاراستنی دەستکەوتەکان و بەشداری کردن لە هەڵبژاردنەکاندا بکات. تەوژمێکی تر داوای مانەوە لە شەقامەکان دەکات تا گۆڕانکاری ڕادیکاڵ بەدەست دەهێنێت، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە هەر گواستنەوەیەکی زوو بەرەو ڕێکخستن لەوانەیە بزووتنەوەکە لە ناوەڕۆکی شۆڕشگێڕانەی بەتاڵ بکات. تەوژمی سێیەم لە نێوان دوو بژاردەدا دوودڵ بوو بەبێ چارەسەری ڕوون، کە بووە هۆی گفتوگۆی ناڕوون و گۆڕینی هەڵوێست و لەدەستدانی ئاراستە.

ئەم دابەشبوونە وەک ناکۆکییەکی تەندروست لە چوارچێوەیەکی یەکگرتوودا بەڕێوە نەچوو. بەڵکو بوو بە ململانێیەکی گشتی کە وزەیەکی زۆری بەتاڵ کرد و دۆخێکی سەرلێشێواوی لەنێو

جەماوەری ناڕازیدا دروستکرد.

نەتوانینی بنیاتنانی هاوپەیمانی کۆمەڵایەتی فراوان

یەکێک لە دیارترین خاڵە لاوازەکانی ئەزموونی چەپ لە کاتی بزووتنەوەی ناڕەزایی و ئۆکتۆبەر وەک نموونەیەکی گرنگ و زیندوو، نەتوانینی لە بنیاتنانی هاوپەیمانی کۆمەڵایەتی فراوان و جێگیر بوو. ڕاستە بزووتنەوەکە سروشتی هەمەجۆر بوو و بەشە جیاوازەکانی لەخۆ گرتبوو، بەڵام ئەم جیاوازییە نەگۆڕا بۆ هاوپەیمانێتییەکی ڕێکخراو. چەپ شکستی هێنا لە دروستکردنی پردی بەهێز و درێژخایەن لەگەڵ بزووتنەوە جەماوەری و مەدەنی سەربەخۆکان، لەگەڵ سەندیکاکانی پیشەیی و کرێکاری، یان لەگەڵ کەرتی کۆمەڵایەتی فراوانی وەک ژنان، بێکاران، دانیشتوانی گەڕەکە هەژارەکان و خوێندکاران.

سروشتی بزووتنەوەکە ڕۆڵی هەبوو لەم کێشەیەدا. بەچوونی "بێلایەنی" لە گۆڕەپانەکانی ناڕەزایی دەربڕیندا زاڵ بوو، کە زۆرێک لە خۆپیشاندەران، ژن و پیاو، ناڕەزاییان هەبوو لە کاری سیاسی پارتیزانی بە هەموو شێوەکانییەوە، ئەمەش بەهۆی ئەزموونی نەرێنی کەڵەکەبووەوە لەگەڵ پارتە تەقلیدییەکان. ئەم هەڵوێستە، هەرچەندە لە چوارچێوەی خۆیدا تێگەیشتووە، بەربەستێکی سایکۆلۆژی دروست کردووە لە بەرامبەر هەر هەوڵێک بۆ بنیاتنانی چوارچێوەی ڕێکخراوەیی، تەنانەت ئەگەر سەربەخۆ و نەرم بێت. چەپەکان نەیانتوانی مۆدێلێکی ڕێکخراوی جێگرەوە پێشکەش بکەن کە ئەم پارێزگارییە بشکێنێت و خۆپیشاندەران ڕازی بکات کە ڕێکخراو مەرج نییە هەژموونی حزبایەتی بێت، بەڵکو ئامرازێکی پێویستە بۆ پاراستنی بزووتنەوەکە و مسۆگەرکردنی بەردەوامی.

بەشێکی ئەم ئەنجامانە لە سەرکوتکردن و قەدەغەکردنی سەپێنراوەوە سەرچاوە دەگرێت، بەشێکی دیکەش لە لاوازی کاری جەماوەری ئارام و ئارەزووی ڕازیبوون بە ئامادەبوون لە ساتی تەقینەوەدا بەبێ بنیاتنانی ڕێکخراوەکی بەردەوام پێش و پاش تەقینەوە. جیاواز لە ئەزموونە جیهانییە زۆرەکان کە یەکێتییەکان و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان بەبڕبڕەی پشتی هاوپەیمانی چەپیان پێکهێناوە، ئەم هێزانە لە عێراق یان گەمارۆدراون، یان پەراوێزخراون و لاوازن، یان لە دەرەوەی حساباتی ڕاستەقینە بوون.

ئەنجامەکە ئەوە بوو کە بزووتنەوەکانی ناڕەزایی و داواکاری، سەرەڕای گەورەییان، تا ڕادەیەکی زۆر بەبێ بەردەوامی ڕێکخراوەیی یەکگرتوو لەسەر ئاستی نەتەوەیی ماونەتەوە، بەبێ

باڵێک کە بتوانێت بیانپارێزێت، تەوژمی خۆیان وە بەربهێنێت و بەرگری لە دەستکەوتەکانیان بکات. ئەمە توانای دەسەڵاتدارانی ئاسان کرد بۆ هەڵوەشاندنەوەیان لە ڕێگەی سەرکوتکردن، کوشتن، دزەکردن، ماندووبوونی دەروونی و کۆمەڵایەتی و ڕێکخستنەوەی کارتەکانیان.

3. **ئایا بزووتنەوەی ناڕەزایی بەتەنیا دەتوانێت گۆڕانکاری بەدەست بهێنێت؟**

ئەزموونی مێژوویی ئەوە دەسەلمێنێت کە ناڕەزایی مەرجێکی پێویستە بۆ گۆڕان، بەڵام بەس نییە. ناڕەزایی پەنجەرێکە دەکاتەوە، بەڵام گرەنتی ئەوە ناکات کە ڕووناکی تێدەپەڕێت. بەبێ ڕێکخراوێکی سیاسی کە بتوانێت ئەو ساتە بقۆزێتەوە، خۆپیشاندانەکان یان دەگۆڕێن بۆ تەقینەوەی دووبارەبوونەوە بەبێ ئەنجام، یان دەبنە بزووتنەوەیەک کە کۆنتڕۆڵ دەکرێن یان سەرکوت دەکرێن.
لە بەهاری عەرەبیدا، ڕژێمەکان کەوتن و دیکتاتۆری چەسپاو لەرزێنرا، بەڵام نەبوونی ئەلتەرناتیڤێکی ڕێکخراو ساتی شەقامی گۆڕی بۆ بۆشایەکی سیاسی و ڕێگە بە ئاژاوە یان گەڕانەوەی دیکتاتۆری بە شێوەیەکی نوێ کردەوە. کێشەکە لە جەماوەر نەبوو، بەڵکو لە بەجێهێشتنی ڕاپەڕینەکان بوو بەبێ ئاسۆیەکی چینایەتی و ڕێکخراوەیی.
لە مەغریب، ڕاپەڕینی نەوەی Z لە ساڵی 2025 ئەم ناکۆکییەی ئاشکرا کرد. ئەم نەوەیە ناڕەزایی دەربڕی دژی تێچووی ژیان و پەراوێزخستن بە بەکارهێنانی ئامرازی دیجیتاڵی و گفتوگۆی کۆمەڵایەتی راستەوخۆ. لەگەڵ ئەوەشدا ڕووبەڕووی سنووری کرداری سیاسی بە چوارچێوە بووەوە، کە توڕەیی وشک کرد بەبێ ئەوەی گۆڕانکاری پێکهاتەیی بەدەست بهێنێت.
لە ئەمریکای لاتین، بزووتنەوەکان سەرکەوتوو بوون کاتێک شەقامیان لەگەڵ سندوقەکانی دەنگدان تێکەڵ کرد و فشاری جەماوەری و ڕێکخستنی جەماوەریان هێشتەوە. لە ئەوروپا شێوازی نوێی ڕێکخستن لە سکی ناڕەزایەتیەکانەوە دەرکەوت و پەیوەندی نێوان شەقام و دامەزراوەکان پێناسەی کردەوە و هاوسەنگییەکی نوێی لەناو سیستەمی ئەستادا دروست کرد. ئەم ئەزموونانە ئەوە دووپات دەکەنەوە کە خۆپیشاندان بەتەنیا ساتەوەختێکی ناتەواوە مەگەر ببێتە هێزێکی ڕێکخراو لەگەڵ ئاسۆیەکی کۆمەڵایەتی ئازادیخواز.
دەرسەکە لە ئەزموونی عێراق و ناوچەیی و جیهانییەوە ڕوون و

ئاشکرایە: خۆپیشاندان دەرفەت دەخولقێنێت، بەڵام ڕێکخستنی سیاسی ئەو گۆڕانکارییە دەگۆڕێت بۆ گۆڕانکارییەکی کاریگەر و کاریگەر و ڕادیکاڵ.

دووەم: هەڵبژاردن وەک میکانیزمێک بۆ گۆڕان، خوێندنەوەی ئەزموون

4. **خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانە بۆ ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی 2025**

شکستی لیستە چەپ و پێشکەوتووەکان لە بردنەوەی یەک کورسی پەرلەمان لە هەڵبژاردنەکانی تشرینی دووەمی 2025 تەنها ئەنجامێکی نەرێنی هەڵبژاردن نەبوو. بەڵکو دەربڕینێکی چڕەوە بوو بۆ کێشە پێکهاتەییەکان کە پێویستی بە چارەسەر هەبوو لە پەیوەندی نێوان چەپ و کۆمەڵگا و لە ئامرازە سیاسییەکاندا کە بەکار دەهێنرێن. ئەم ئەنجامە ناتوانێ تەنها بە یاسای هەڵبژاردنی نادادپەروەرانە ڕوون بکرێتەوە، نە بە هەژموونی پارەی سیاسی، نە بە ساختەکاری و دەستکاریکردن، هەرچەندە هەموو ئەم فاکتەرانە ڕاستەقینەن و کاریگەرییەکی زۆریان هەیە. ئەوەی ڕوویدا ئەنجامی کارلێک کردنی ئەم فاکتەرانە بوو لەگەڵ کێشە ڕێکخراوەییە ناوخۆییەکان، کە چەپ نەیتوانی دادپەروەری پڕۆژەکەی بگەیەنێت بە هەڵبژاردنێکی جەماوەری قەناعەتپێکەر.

کێشەکانی سەرچاوە

گرنگترینیان بەشایی گەورە بوو لە سەرچاوە و تواناکاندا. لە بەرامبەر توانا زۆر سنووردارەکانی چەپ، هێزە باڵادەستەکان خاوەنی سەرچاوەی دارایی زۆر، ئامێری هەڵبژاردنی ئاڵۆز و تۆڕی فراوانی چاودێری و قازانجیان هەبوو. لاوازی بودجەی چەپەکان و لاوازی ژێرخانی هەڵبژاردنی فەرمانگە خۆجێییەکان و نوێنەران و میدیا و هەڵمەتی مەیدانی ڕێکخراو، کێبڕکێکەی بە قووڵی نایەکسان کرد. لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو هێزانەی کە پارەی سیاسی، کاریگەری کارگێڕی و دەسەڵاتی میدیاییان هەیە، توانای چەپی مامناوەند نەیتوانی هاوسەنگییەکی ڕاستەقینە لە شەڕی هەڵبژاردندا دروست بکات.

ئەم واقیعە یارمەتیدەر بوو بۆ بەردەوامی بوونی پەراوێزی چەپ بە بەراورد لەگەڵ هێزە دەسەڵاتدارەکان، پرۆسەی هەڵبژاردنی خۆی لاواز کرد، و هەستی بێدەسەڵاتی بەهێزتر کرد تەنانەت لە نێو لایەنگرانی خۆیاندا.

ئاستەنگەکانی گفتوگۆ و پەیوەندی: لە تیۆرییەوە بۆ واقیع

ئاستەنگەکانی گفتوگۆ و گفتوگۆ ڕوون و ئاشکرا بوون. گوتاری هەڵبژاردنی هێزە چەپەکان زۆرجار بەردەوام بوو لە بەکارهێنانی زمانی تیۆری و نوخبەیەک کە لە واقیعی ڕۆژانەی جەماوەردا ڕەگ و ڕیشەی نەبوو. زۆرێک لە پرۆگرامەکانی هەڵبژاردن نزیکتر بوون لە لێدوانی ڕۆشنبیری درێژ وەک لە پلانی کاری سیاسی ڕوون. لەگەڵ ئەوەشدا کێشەی قووڵتر تەنها لە زماندا نەبوو، بەڵکو لە خودی میتۆدۆلۆژیاکەدایە: پێشکەوتن لە تیۆرەکانەوە بەرەو واقیع، نەک بەرەو واقیعی بەرجەستە بەرەو تێگەیشتن و گۆڕین. لەجیاتی گوێگرتن لە ئازاری ڕۆژانەی خەڵک و بنیاتنانی پرۆگرامەکە لەو خاڵەی سەرەتاوە، پرۆگرامەکان پڕ بوون لە بیرۆکەی ئامادە بۆ ئەوەی “دەبێ چی بکرێت”، بەبێ ڕەچاوکردنی پێویست بە ئەوەی چی دەکرێت بە لەبەرچاوگرتنی هاوسەنگی هێزە چینایەتی و سیاسییەکان.
پەیامەکە ئاسان نەبوو و دروشمە مەزنەکان وەرنەگێڕدران بۆ وەڵامی ڕاستەوخۆی پرسیارەکانی ڕۆژانەی خەڵک سەبارەت بە دامەزراندن و مووچە و کارەبا و تەندروستی و پەروەردە و نیشتەجێبوون. لەوەش گرنگتر، چەپەکان بەردەوام بوون لە پێشنیارکردنی “چارەسەری خوازراو” بەبێ پێشکەشکردنی “چارەسەری گونجاو”، هەنگاوی کرداری و وردە وردە کە لە ماوەیەکی نزیکدا بەدەست دەهێنرێت. جەماوەر تەنها بەدوای دیدێکی نموونەیی بۆ داهاتوو ناگەڕێت. ئەوان بەدوای هەنگاوی ڕوون و کارپێکراو دەگەڕێن کە ئەمڕۆ ژیانیان باشتر بکات و هیوایان پێ ببەخشێت کە گۆڕانکاری بە ڕاستی دەگونجێت. لە بازنەیەکی سیاسیدا کە پشت بە وێنە و پەیامی خێرا و پەیوەندی ڕاستەوخۆ دەبەستێت، چەپ وا دەردەکەوت کە خۆی دەخاتە ڕوو یان ئاراستەی تەوژمێکی تری چەپ دەکات کە هاوڕا نییە، زیاتر لەوەی کە بە زمانی سادە و چارەسەرەکان پەیوەندی بە واقیعی ژیانیانەوە بکات.

پەرتەوازەیی و سەرلێشێواوی: دەرکەوتەکانی قەیرانی هەڵبژاردنەکانی 2025

لە هەڵبژاردنەکانی 2025، شکستەکە تەنها بەهۆی لاوازی دەنگەکانەوە نەبوو، بەڵکو لە پەرتەوازەیی و دۆخی سەرلێشێواوی لەگەڵ دیمەنی چەپدا بوو. بەشێک لە چەپەکان بایکۆتی هەڵبژاردنەکانیان کرد، هەڵبژاردنێکی تێگەیشتوو بە لەبەرچاوگرتنی لەدەستدانی متمانە بە پرۆسەی سیاسی و سنوورەکانی. هەرچەندە لە پراکتیکدا یارمەتیدەر بوو بە

زیادبوونی سەرلەشەواوی خەڵک لە جیاتی ئەوەی بگۆڕێت بە هەڵوێستێکی ڕێکخراو و وروژێنەر.

لەگەڵ ئەوەشدا سەرلەشەواویەکە تەنها لە دەرەوە نەبوو. تەنانەت لەناو پارتە چەپە بەشداربووەکانیشدا ڕێژەیەکی بەرچاو لە ئەندامان بایکۆتی هەڵبژاردنەکانیان کرد، ئەمەش ڕەنگدانەوەی قووڵایی قەیرانی ڕێکخراوەیی و سیاسی و بۆشایی متمانە لە نێوان بنکە و سەرکردایەتییەکاندایە. لە هەمان کاتدا، هێزە چەپە بەشداربووەکان بەسەر چەند لیستێکدا دابەش بوون بە پرۆگرامی هاوشێوە و گوتاری هاوشێوە. ئەم بڵاوبوونەوەیە هەمەچەشنی داهێنەرانی بەرهەم نەهێنا. بەڵکو سەرلەشەواوی خەڵکی دروستکرد. جەماوەر بەدوای چەند وەشانێکی هاوشێوەی پڕۆژەی چەپدا ناگەڕێت. ئەوان بەدوای بەدیلێکی ڕوون دەگەڕێن کە بتوانرێت متمانەی پێبکرێت، تێبگات و بەرگری لێبکرێت. کاتێک چەندین وەشانی هەمان پڕۆژە بەبێ چوارچێوەیەکی یەکگرتوو یان ئاسۆیەکی هاوبەش پێشکەش دەکرێن، دادپەروەری خۆی لە بەڵێنێکی ئازادیخوازییەوە دەگۆڕێت بە سەرچاوەی سەرلەشەواوی.

بۆشایی متمانەی جەماوەری

بۆشایی متمانەی خەڵک مەترسیدارترین توخمە. جەماوەر مەرج نەبوو دژی چەپ دەنگ بدەن، بەڵام بە گشتی ئەڵتەرناتیڤێکی ڕوون و یەکگرتوویان تێدا نەبینی. خەڵکێکی زۆر بەشداری خۆپیشاندانە جەماوەرییەکان بوون و قوربانی گەورەیان دا، بەڵام لە هەڵبژاردنەکاندا دەربڕینێکی سیاسی ئەو ئەزموونەیان نەدۆزیەوە. ئەوان کەسیان نەدۆزیەوە کە بە ڕوونی پێیان بڵێت: ئەمە بەردەوامی ئەوەین، ئەمە پلانی ئەمەیە، ئەمانە ئەولەویاتی ئێمەن، ئەمانە ئامرازەکانمانن.

هەروەها بەشداری هەندێک لە هێزە چەپەکان لە حکومەتەکانی دوای 2003، سەرەڕای کاریگەری ڕاستەقینەی سنووردار لەسەر بڕیاردان، لە نێو بەشەکانی دانیشتواندا ئەو تێڕوانینەی دروست کرد کە بەشێک لە چەپەکان پەیوەستن بە سیستەمی سیاسی ئێستاوە. ئەم تێڕوانینەش تەنانەت ئەگەر ڕەنگدانەوەی ڕۆڵ و مەبەستی ڕاستەقینە نەبوو، یارمەتیدەر بوو بۆ لاوازکردنی وێنەی چەپ وەک ئەڵتەرناتیڤێکی ئۆپۆزسیۆنی ڕادیکاڵ لە دەرەوەی دەسەڵات. جەماوەری ناڕازی کە دژی هەموو سیستەم هاتنە دەرەوە بەدوای هێزێکی سیاسی بە هیچ ناڕوونییەک لە هەڵوێستی بەرامبەر دەسەڵاتدا دەگەڕان، هێزێک کە بە هیچ

شێوەیەک بەشداری لە سیستەمی دابەشکردنی دەسەڵات و شکستی حکومەت کەڵەکەبوودا نەبێت. ئەم بۆشاییە لەلایەن کەسەوە پڕ نەکرایەوە و سندوقەکانی دەنگدان بە تەواوی بەتاڵ مابوونەوە لە دەنگی چەپەکان.

تەحەدای دیجیتاڵی و لاوازی وەبەرهێنان لە شۆڕشی تەکنەلۆژیا

ڕەنگە یەکێک لە مەترسیدارترین خاڵە لاوازەکانی ئەزموونی هەڵبژاردنی چەپەکان لە عێراق و هەرێمی کوردستان شکستهێنان بێت لە وەبەرهێنان لە شۆڕشی دیجیتاڵی و بەکارهێنانی کاریگەر. لە سەردەمێکدا کە بەشێکی زۆری شەڕە سیاسیەکان لە ڕێگەی بۆشاییە دیجیتاڵییەکانەوە بەڕێوە دەچن و ڕای گشتی لە ڕێگەی پلاتفۆرمە کۆمەڵایەتییەکانەوە شێوە دەکێشرێت، چەپەکان بەردەوام بوون لە کارکردن بە ئامرازە تەقلیدییەکان کە پێویستیان بە گەشەسەندن هەیە. ڕاستە هەندێک لە هێزە چەپەکان ماڵپەڕ و هەژماری تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیان هەبوو، بەڵام ئامادەبوونی دیجیتاڵی لە ئاستی پێویستدا کاریگەر نەبوو، ڕێکخراو نەبوو و توانای کێبڕکێی نەبوو. تیمی ناوەڕۆکی تایبەت دروست نەکرا، هەروەها ئامرازەکانی شیکردنەوەی کارلێک و پێوانەکردنی کاریگەری، هەروەها پلانی ڕووبەڕووبوونەوەی هەڵمەتی دژە یان ناوزڕاندنی سیستماتیک نەبوو.

لە کاتێکدا هێزە ڕکابەرەکان بە شێوەیەکی کاریگەر وەبەرهێنانیان لە ڕیکلامەکان، داتای گەورە و تەکنیکەکانی کاریگەری سایکۆلۆژیدا دەکرد، چەپەکان ڕازی بوون بە پۆست و لێدوانی درێژ کە نەگەیشتە جەماوەری مەبەست. ئەم دواکەوتنە تەنها تەکنیکی نەبوو. ڕەنگدانەوەی کەلێنێک بوو لە تێگەیشتن لە سروشتی خەباتی هاوچەرخ، کە چیتر بوونی ڕاستی لە لایەن کەسێکەوە بەس نییە، بەڵکو دەبێت توانای گەیاندنی بە زمان و ئامرازەکانی سەردەم هەبێت.

کێشەی نوێنەرایەتی ژنان لە سەرکردایەتییە چەپەکاندا

لێرەدا کێشەیەکی قووڵ لە نوێنەرایەتی ژنان لە نێو دەستەی سەرکردایەتی چەپ لە هەموو ڕێکخراوەکاندا سەرهەڵدەدات، سەرەڕای ئەوەی ژنان زیاتر لە نیوەی کۆمەڵگا پێکدەهێنن، سەرەڕای بوونی چالاک و کاریگەریان لە بنکە ڕێکخراوەییەکان و کاری مەیدانی. ژنان بەشێکی سەرەکی پێکهاتەی خۆپیشاندانەکان بوون و باجێکی قورسیان دا بە قوربانیدان. لەناو ڕێکخراوە

چەپەکان خۆیان، ژنان ڕێژەیەکی بەرچاو لە کادرە چالاکەکان و سەرکردایەتی ڕاستەقینە لەسەر ئاستی بنکە و پارێزگاکان پێکدەهێنن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەم چەپی مەیدانە بە شێوەیەکی دادپەروەرانە لە ئاستی دەزگاکانی سەرکردایەتی باڵادا ڕەنگ نەداوەتەوە کە نوێنەرایەتی ژنان سنووردار دەمێنێتەوە و هەندێک جار سیمبولی نییە، بەبێ دەسەڵاتی ڕاستەقینە لە بڕیاردانی گرنگ کە زۆربەیان لە دەستی پیاواندا دەمێننەوە.

ئەم ناکۆکییە لە نێوان ڕۆڵی ڕاستەقینە و نوێنەرایەتی فەرمیدا چەپ لە ڕووی ڕێکخراوەییەوە لاواز دەکات و بەشێکی گەورەی متمانەی خۆی بەبەش دەکات کاتێک باسی دادپەروەری و یەکسانی دەکات. کێشەکە تەنها ئەخلاقی نییە. ئەوە سیاسی و ڕۆشنبیرییە: چۆن چەپ دەتوانێت داوای گۆڕانی کۆمەڵگا بکات کاتێک یەکسانی لە پێکهاتەکانی خۆیدا بەدەست نەهێناوە؟ چۆن دەتوانێت متمانەی ژنان لە کۆمەڵگا بەدەست بهێنێت کاتێک خۆیان لە ناوەندەکانی بڕیاردانی ڕاستەقینە لەناو ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگادا پەراوێز خراون؟

کێشەی نوێنەرایەتی گەنجان و نەبوونی سەرکردەی گەنج لە ناوەندەکانی بڕیاردان

هێزە چەپەکان ڕووبەڕووی تەحەدایەکی گەورە دەبنەوە لە نوێنەرایەتیکردنی گەنجان لە پێکهاتەی سەرکردایەتییاندا. هەرچەندە زۆربەی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان لە جەوهەردا ڕاپەڕینی گەنجانن کە لەلایەن نەوەیەکی نوێوە بە ئامرازی نوێ و هۆشیاری جیاوازەوە سەرکردایەتی دەکرێن، بەڵام ئەم واقیعە لە پێکهاتەی سەرکردایەتی چەپ و بڕیاردانیاندا ڕەنگی نەداوەتەوە. تێکڕای تەمەنی سەرکردایەتی ڕاگەیەندراو لە زۆربەی ڕێکخراوە چەپەکاندا لە شەست ساڵ تێدەپەڕێت و تەنانەت لەو حاڵەتانەی کە گەنجان بەشداری پۆستی ڕێکخراوەیی دەکەن، ئامادەبوونیان بەزۆری لە دەرەوەی بەرەی سیاسی دەمێنێتەوە و ڕۆڵێکی سەرەکی و یەکلاکەرەوەیان لە داڕشتنی ستراتیجی و بڕیاردان نییە.

ئەم ناهاوسەنگییە تەنها پرسیاری تەمەن نەبوو، بەڵکو پچڕانی زمان و ئامرازەکان و تێگەیشتن لە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییە قووڵەکان بوو. ئەو گەنجانەی کە بە جەستەی خۆیان بەشداری خۆپیشاندان و خۆپیشاندانیان دەکرد و بە دەنگی خۆیان گوتاری خۆیان داڕشت، زیاتر خۆیان لە ڕۆڵی جێبەجێکردن و کاری مەیدانیدا دەبیننەوە، بەبێ بەشداری ڕاستەقینە لە پلاندانان

و دانانی ئاراستەی گشتی. ئەم پەراوێزخستنە پێکهاتەیە، تەنانەت ئەگەر مەبەستیش نەبووبێت، پاڵی بە زۆربەیان دا کە لە چوارچێوەی تەقلیدی دوور بکەونەوە و بەدوای شێوازی بەدیلی ڕێکخراودا بگەڕێن کە ئاسۆیی و نەرمتر بن. ئەنجامەکەش ئەوەیە کە چەپ بەشێکی گەورە و گرنگی وزەی نوێبوونەوەی خۆی تەرخان نەکرد و لە بازنەی دووبارەکردنەوەی هەمان شێوازەکانی سەرکردایەتیدا بەند کرابوو، لە کاتێکدا ئەو نەوەیەی کە دەبوایە لە ناوەنددا بێت لە پەراوێز یان لە دەرەوەی چوارچێوەی چەپ مایەوە.

5. ئایا هەڵبژاردن میکانیزمێکی گونجاو نییە بۆ گۆڕان؟

بەشێک لە چەپەکان هەڵبژاردن لە عێراق بە ئامرازێکی نەزۆک دادەنێن یان یارییەک کە ئەنجامەکانی پێشوەخت دیاری کراون. ئەم هەڵسەنگاندنە پشت بە ڕاستی دەبەستێت، بەڵام کاتێک دەگۆڕێت بۆ هەڵوێستێکی پرەنسیپی جێگیر کە بە گفتوگۆ و پێداچوونەوە ناکرێت، کێشە دروست دەبێت. هەڵبژاردن وەک میکانیزمێک خۆی لە خۆیدا نە پێشکەوتووخواز و نە پارێزگارە. ئەوان گۆڕەپانێکی ململانێن کە دەتوانرێت بەکار بهێنرێن بۆ بەهێزکردنی زاڵبوون، هەروەک چۆن دەتوانرێت بەکار بهێنرێن بۆ چوونە ژوورەوە، بە پلەی جیاواز.
ئەزموونی جیهانی دەریدەخات کە چەپ سەرکەوتوو بووە لە چوونە ناو سیستەمی هەڵبژاردنی توندتر کاتێک ستراتیژێکی ڕوونی هەبوو. لە ئەمریکای لاتین و شوێنەکانی تری باشووری جیهان، سیستەمەکان کەمتر ئاڵۆز و زاڵ نەبوون، لەگەڵ ئەوەشدا چەپەکان توانیویانە هەڵبژاردن بگێڕن بە ئامرازێک لە نێو ئەوانی تردا، نەک جێگرەوەی خەباتی کۆمەڵایەتی و نە پێچەوانەی ئەوە. کێشەکە لە عێراقدا تەنیا لە هەڵبژاردندا نەبوو، بەڵکو لە چۆنیەتی چوونە ژوورەوە و بە چ ئامرازێک و بە چ گوتارێک و بە چ هاوپەیمانێتییەک و کاتێک کورسی بەدەست دەهێنرێت میکانیزمی کارکردن لە ناو پەرلەمان دەبێت چی بێت.
هەڵبژاردن خۆی لە خۆیدا گۆڕانکاری ڕیشەیی ناکات، بەڵام دەتوانێت ببێتە یەکێک لە گۆڕەپانەکانی. ڕەتکردنەوەی ڕەهای هەڵبژاردن لەوانەیە هەڵوێستێکی ئەخلاقی بێت، بەڵام لە ڕووی سیاسییەوە لەوانەیە ببێتە هۆی گۆشەگیری. بەشداری نەکراو لەوانەیە ببێتە هۆی بەشداریکردن. تەحەدای ڕاستەقینە بنیاتنانی توانای بەکارهێنانی ئەم میکانیزمەیە بەبێ ئەوەی بکەوێتە داوی ئەو، واتە بەستنەوەی بە بزووتنەوەیەکی

کۆمەڵایەتی جەماوەری زیندوو، پرۆگرامێکی ڕوون و ڕێکخراوەکی بەهێز کە هەموو دەستکەوتەکی بچووک دەگۆڕێت بە دەسکەکی گەورەتر.

سێیەم : پەرتەوازەیی سەندیکاکانی کرێکاران و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان و لاوازی سەربەخۆیی

یەکێک لە گرنگترین کێشە پێکهاتەییە قووڵەکان کە کاریگەری لەسەر توانای چەپی عێراقی هەبوو بۆ بنیاتنانی بنکەیەکی کۆمەڵایەتی فراوان و سەقامگیر، پەرتەوازەیی لە نێو ڕێکخراوە جەماوەرییەکاندا، بەتایبەتی ڕێکخراوە فێمینیستەکان، خوێندکاران، سەندیکاکانی کرێکاران و سەندیکای پیشەیی. بەشێکی گرنگی ئەم پەرتەوازەبوونە ئەنجامی ڕاستەوخۆی میتۆدی کارکردنی زاڵ بوو لە نێو زۆربەی هێزە چەپەکاندا، کە لەسەر بنیاتنانی سەندیکاکان و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان وەک بەرەیەکی سیاسی ڕاستەوخۆ بۆ پارتەکە دامەزراوە، نەک وەک ڕێکخراوێکی سەربەخۆی ڕاستەقینە کە بەرژەوەندییەکانی کەرتە کۆمەڵایەتییەکانیان دەردەبڕن.
هۆشیاری سەبارەت بەم بۆچوونە پێویست بوو، بەتایبەتی لە وڵاتێکدا کە ئەزموونێکی تاڵی لە یەکێتی سیاسی لە سەردەمی دیکتاتۆری پێشوودا هەبوو، کاتێک ئەوان بوون بە ئامرازی کۆنترۆڵ نەک نوێنەرایەتی بەرژەوەندییە جەماوەرییەکان. هەڵوێستی نەگەتیڤ بەرامبەر بە یەکێتییە سیاسیکراوەکان هێشتا لە یادەوەری خەڵکدا هەیە و دەسەڵاتدارانی بەغدا و هەرێم بەردەوامن لە گرتنەبەری هەمان ڕێباز. بەڵام چارەسەر ئەوە نەبوو کە چەپەکان هەمان کار بکەن. بەڵکو دەبێت ئەم شێوازە بشکێنێت و مۆدێلێکی جیاواز پێشکەش بکات لەسەر بنەمای سەربەخۆیی ڕاستەقینە و دیموکراسی و پلۆرالیزم.

ڕێکخراوەکانی بەرە و ئەلتەرناتیڤی سەربەخۆ

زۆربەی ڕێکخراوە چەپەکان جەختیان لەسەر دامەزراندنی سەندیکا، فیدراسیۆن و ڕێکخراوی خۆیان دەکردەوە و هەندێک جار تاکە پارتێک زیاتر لە یەک ڕێکخراو لە هەمان کەرتدا دامەزراند لەبەر هۆکاری پەیوەندیدار بە ناکۆکی ناوخۆیی. ئەنجامەکە دیمەنێکی پەرتەوازەیی دەیان ڕێکخراوی بچووک بوو کە هەریەکەیان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە نوێنەرایەتی هەمان کەرت دەکەن، بەڵام زۆربەیان سنووردار بوو و بەسترایەوە بە هێزی ئەو حزبەی کە لە پشتیانەوە وەستاوە. ئەم بۆچوونە ڕێکخراوەکان لە ناوەڕۆکی ڕاستەقینەی خۆیان بەتاڵ دەکاتەوە:

ئەو یەکێتییەی کە بە خزمەتکردنی پارتێکی دیاریکراو دروستکراوە توانای نوێنەرایەتی کرێکاران لە هەمەچەشنیدا لەدەست دەدات، ڕێکخراوی فەمینیستی توانای خۆی بە ڕاکێشانی ژنان لە دەرەوەی بازنەی حزبەکە لەدەست دەدات و یەکێتی خوێندکاران دەبێتە گۆڕەپانێک بۆ ململانەی حزبی.

بنیاتنانی یەکێتییەکی بەهێز و سەربەخۆ بە دەیان هەزار ئەندام هەزار جار باشترە لە دروستکردنی کەمێک سەندیکای بچووک کە سەر بە پارتە چەپە جیاوازەکانن. یەکێتی سەربەخۆ بەشێوەیەکی کاریگەرتر بەرگری لە مافەکان دەکات، متمانەی فراوانتر بەدەست دەهێنێت، کێش و هەوایەکی پێشکەوتووتر دەخولقێنێت، ئەمەش خزمەت بە پڕۆژەی چەپ دەکات، تەنانەت ئەگەر چەپ کۆنترۆڵی ڕاستەوخۆی بەسەر سەرکردایەتی و کارەکەیدا نەکات.

کۆنگرە نێودەوڵەتییەکان وەک بنەمایەکی پرکتیکی بۆ بنیاتنانی یەکێتی و فیدراسیۆنی دیموکراتی سەربەخۆ

بەرهەمدارتر دەبوو ئەگەر هەوڵەکان ئاراستە بکرایە بۆ بنیاتنانی سەندیکای کرێکاری و پیشەیی سەربەخۆ و فیدراسیۆن، شانبەشانی ڕێکخراوە جەماوەری و فەمینیستی سەربەخۆکان، کە کارەکانیان لەسەر بنەمای مافە نێودەوڵەتییەکانی مرۆڤ و کار و پەیماننامەکانی مافەکانی ژنان بنیات بنێن. ئەمانە بریتین لە جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ، پەیماننامەی نێودەوڵەتی مافە ئابووری، کۆمەڵایەتی و کەلتوورییەکان، پەیماننامە بنچینەییەکانی ڕێکخراوی کاری نێودەوڵەتی (ILO) سەبارەت بە ئازادی کۆبوونەوە و مافی ڕێکخستن، و پەیماننامەی نەهێشتنی هەموو شێوەکانی جیاکاری دژی ژنان (CEDAW) لەگەڵ پێوەرە پابەندەکانی بە پاراستنی مافەکانی ژنان و دەستبەرکردنی یەکسانی تەواویان. ئەم پەیماننامانە سەرچاوەیەکی بنچینەیی بۆ کاری ڕێکخراوە سەربەخۆکانی فەمینیستی پێکدەهێنن، وەک چوارچێوەیەکی یاسایی نێودەوڵەتی کە مافە سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی ژنان دەناسێنن و شەرعیەتێک بە خەباتیان دەبەخشن کە لە چوارچێوەی تەسکی ناوخۆیی تێدەپەڕێت.

ئەوەی لەم پەیماننامانە و ستانداردە نێودەوڵەتییەکاندا دەردەکەوێت زۆرجار لەوە زیاترە کە هێزە چەپەکان خۆیان وەک داواکاری پێشکەوتووی پێشکەشی دەکەن، چ لەسەر مافەکانی کرێکاران، چ مافەکانی خەڵک یان مافەکانی ژنان. سوود وەرگرتن لەم سەرچاوەیانە نەک تەنها چوارچێوەیەکی یاسایی و ئەخلاقی بەهێز بۆ خەباتی یەکێتی و فەمینیستی دابین دەکات،

بەڵکو یارمەتیدەرە بە کەمکردنەوەی هەستیاری و تەمەنی سیاسی کردنی پارتیزانی لەناو یەکێتییەکان، فیدراسیۆن و ڕێکخراوە جەماوەرییەکاندا، چونکە داواکارییەکان لە دروشمی ئایدۆلۆژیای گشتییەوە دەگۆڕێت بۆ مافێکی دانپێدانراوی نێودەوڵەتی کە لە بەردەم کۆمەڵگا و دەسەڵاتداراندا بەرگری لێدەکرێت.

هۆشیاری نوێ و پێویستی پێداچوونەوە

نەبوونی سەندیکا، فیدراسیۆن و ڕێکخراوی بەهێز و سەربەخۆ چەپی زۆر لاواز کرد. کاتێک ساتە یەکلاکەرەوەکان هاتن، خۆی لە بۆشاییەکی ڕێکخراوەییدا دەبینییەوە: هیچ سەندیکایەک نەبوو بتوانێت خۆپیشاندان و خۆپیشاندانەکان بگۆڕێت بۆ مانگرتن کە ئابووری ئیفلیج بکات، هیچ بزووتنەوەیەکی یەکگرتووی خوێندکاران، هیچ ڕێکخراوێکی فێمینیستی کاریگەری فراوانی نەبوو. لە جێگەی ئەوان دەیان ڕێکخراوی بچووکی ڕکابەر وەستابوون.
جەماوەر، بەتایبەتی گەنجان لە گۆڕەپانەکانی ناڕەزایی چیتر متمانەیان بە ڕێکخراوەکانی یەکێتی و "پێشەوە" نەماوە و شێوەی ئاسۆیی ڕێکخراو و دەستپێشخەری سەربەخۆیان پەسەند کردووە. لە ڕاستیدا، بەشێکی گەورە لە ڕێکخراوە حزبییەکان بە گشتی دوور کەوتوونەتەوە، دیاردەیەکی شایەنی لێکۆڵینەوەیە نەک ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵێ ڕەتکردنەوە. کات گۆڕاوە و جەماوەر ئەمڕۆ بەرەو ڕێکخراوە سەربەخۆ و فرە پلاتفۆرمەکان دەڕوات کە ڕێز لە سەربەخۆیی خۆیان دەگرن و هێڵە حزبییەکانی ئامادە ناسەپێنن. ئەمە پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی بنەڕەتی هەیە. هەڵبژاردن چیتر لەنێوان بنیاتنانی بەرەیەکی سەربەخۆ یان نەکردنی کاری جەماوەری نییە، بەڵکو لەنێوان بەردەوامی پەرتەوازەیی یان گواستنەوە بۆ پشتیوانیکردنی سەندیکای بەهێز و سەربەخۆ و فیدراسیۆنی کە چەپەکان وەک تاکێک پابەند بە کێشەکانی کەرتەکانیان کار دەکەن.
پارادۆکسی ئازاربەخش ئەوەیە کە چەپ داوای یەکگرتنی جەماوەری کرێکار دەکات، بەڵام ئەم سیاسەتە بە مەبەست بووە هۆی بڵاوبوونەوەی هەوڵەکان. ڕێگای یەکگرتن بە فرە ڕێکخراوە سەربەخۆکاندا تێنا پەڕێت. بەڵکو بە بنیاتنانی یەکێتی، فیدراسیۆن و ڕێکخراوی بەهێز و سەربەخۆ تێدەپەڕێت کە هەمووان کۆدەکاتەوە، بە گوێدانە ئینتیمای ڕۆشنبیری،

نەتەوەیی یان ئایینی، لە دەوری بەرژەوەندییە هاوبەشەکانیان.

چوارەم: بەرەو ستراتیژێکی یەکگرتوو و یەکخستنی ڕێگاکان و یەکخستنی چەپ

6. تێپەڕاندنی کەمکردنەوە: ناڕەزایی دەربڕین، هەڵبژاردن و ڕێکخستنی یەکێتی

یەکێک لە دیارترین ئاستەنگەکان کە چەپی عێراق ڕووبەڕووی بووەوە لە بزووتنەوە ناڕەزاییەتییەکانی ئەم دواییەدا مامەڵەکردن بوو لەگەڵ ئەو پرسیارە: ئایا ئەولەویەتی هەڵبژاردنە یان خۆپیشاندان؟ ئەم پرسیارە، بەم شێوەیە داڕێژراوە، ڕەنگە ڕەنگدانەوەی کەموکورتی لە بیرکردنەوەی دیالێکتیکی، و تێگەیشتن لە گۆڕان وەک پرۆسەیەکی ئاڵۆز لەگەڵ چەندین ئاست و ئامراز. مێژوو هیچ نموونەیەکی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی قووڵ لە ڕێگەی میکانیزمی پاک و دابڕاوەوە پێشکەش ناکات. بەڵکو، لە ڕێگەی کارلێکردنی بەردەوامی نێوان شەقام، ڕێکخراو، دامەزراوەکان، و خەباتی ڕۆژانە.

ناڕەزایی هەرچەندە گەورە بێت، پێویستی بە ئامرازی تر هەیە بۆ هەڵوەشاندنەوەی سیستەمێکی ئاڵۆز کە دەوڵەت و چەک و پارە و میدیای تێدایە. لە هەمان کاتدا، هەڵبژاردن، مەبەستی بەشداربووان هەرچییەک بێت، پێویستی بە فشاری کۆمەڵایەتی ڕێکخراو و بەردەوام هەیە بۆ ئەوەی ببێتە ئامرازێکی ڕاستەقینەی گۆڕان. گرنگترین پرسیار ئەوە نییە کە کامیان هەڵبژێرین، بەڵکو چۆن ستراتیژێک دابمەزرێنین کە هەر ئامرازێک لە شوێنی گونجاوی خۆیدا بەکار بهێنێت و لە یەک دیدگادا بە یەکیان ببەستێتەوە.

ستراتیجی یەکخراو مانای هەبوونی بزووتنەوەیەکی ناڕەزایی بەردەوام و بەدرێژایی ساڵ و داواکاری ڕوون و توانای خۆڕێکخستن هەیە لە ڕێگەی سەندیکاکان و فیدراسیۆنە جەماوەرییە سەربەخۆکان (کە پێویستی بە تێپەڕاندنی ڕێبازی "ڕێکخراوی پێشەوە" و هەنگاونان بەرەو بنیاتنانی ڕێکخراوی یەکێتی دیموکراتی هەیە کە بە ڕاستی نوێنەرایەتی بنکەکانیان بکات نەک ئەجێندای حزبی)، لە هەمان کاتدا پڕۆژەیەکی هەڵبژاردنی سیاسی چەپی یەکگرتوویان هەبێت. نەک وەک جێگرەوەی شەقام، بەڵکو وەک درێژکراوەی. هەروەها مانای

کارکردن لە ناو کۆمەڵگادا، لە سەندیکاکان، فیدراسیۆنەکان، گەڕەکەکان، زانکۆکان و شوێنی کارەکان، وەک گۆڕەپانێکی خەباتی ڕۆژانە کە لە گۆڕەپانی گشتی یان پەرلەمان کەمتر گرنگ نییە. ئەم وانەیە پێویستی بە زیاتر وەرگرتن لە ئەزموونی عێراق هەیە لە شەپۆلی ناڕەزایی یەک لە دوای یەکدا، بۆ دوورکەوتنەوە لە دووبارەبوونەوەی هەمان کێشە لە هەر ساتێکی ناڕەزایی نوێدا.

7. **دەرسەکانی ئەزموونی جیهانی کاری هاوبەش**

ئەزموونی جیهانی لە دەیان ساڵەی ڕابردوودا وانەی ڕوون دەربارەی بەهای تێکەڵکردنی ناڕەزایی و ڕێکخستن و کاری هەڵبژاردن پێشکەش دەکات، نەک وەک ڕێڕەوی دژ بەیەک، بەڵکو وەک ئەڵقەیەک لە یەک زنجیرەدا.

لە ئەمریکای لاتین، هێزە چەپەکان تەنها دوای پرۆسەیەکی درێژخایەن لە ناڕەزایی کۆمەڵایەتی گەیشتنە دەسەڵات یان پێگەی کاریگەر کە هۆشیارییەکی نوێی بەرهەم هێنا، کە دواتر سیاسی ڕێکخرا بوو.

لە کۆڵۆمبیا، چەپەکان ڕووبەڕووی مێژوویەکی دوورودرێژ لە سەرکوت و توندوتیژی بوونەوە. پاشەکشەی نەکرد بە دابڕانی هەمیشەیی ناڕەزایی دەربڕین. بەڵکو کاری کرد بۆ بنیاتنانی هاوپەیمانییەکی فراوان کە هێزەکانی چەپ و فێمینیستی و ژینگەیی لەخۆ دەگرێت، لەگەڵ سەندیکاکانی کرێکاران و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان. ئەم کارە هاوبەشە لەسەر بنەمای کەمترین پرۆگرامێکی ڕوون و ئاشکرا ڕێگەی دا توڕەیی کۆمەڵایەتی بگۆڕێت بۆ هێزی هەڵبژاردن و چەپی هێنایە سەر سەرۆکایەتی بۆ یەکەم جار لە مێژووی وڵاتدا. دەرسەکە لێرەدا ئەوەیە کە یەکگرتن، تەنانەت لە نێوان هێزە جیاوازەکانی ئایدۆلۆژیا، کاتێک دەگونجێت کە لەسەر ئەولەویاتی بەرجەستە بگاتە ژیانی جەماوەر.

لە بەرازیل، ڕووخاندنی ڕاستڕەوی توندڕەو بەبێ هاوپەیمانییەکی فراوان کە سنووری تەقلیدییەکانی چەپ تێدەپەڕێنێت، مەحاڵ نەبوو. پارتی کرێکاران سەرەڕای بەهێزی مێژوویی خۆی تێگەیشت کە گەڕانەوە بۆ دەسەڵات تەنیا لە ڕێگەی بنکەی تەقلیدی خۆیەوە نابێت بەڵکو لە ڕێگەی بنیاتنانی بەرەیەکی پێشکەوتووخوازی فراوان کە پشت بە سەندیکاکان و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و کەرتەکانی چینی ناوەند دەبەستێت ئەم تێکەڵەی کاری جەماوەری و ڕێکخستنی هەڵبژاردن هاوسەنگی سیاسی گۆڕاندەوە و نیشانی دا کە

پراگماتیزم تاکتیکی مانای وازهێنان لە پرەنسیپەکان نییە، بەڵکو پاراستنی ناوەڕۆکی پڕۆژەکە.

لە چیلی، لەگەڵ شکستی هەڵبژاردنەکانی ئەم دواییەی 2025، چەپەکان لە گۆڕەپانەکە ون نەبوون. بەڵکو ئامادەبوونەکی کۆمەڵایەتی بەرجەستە دەهێڵێتەوە، بە سوود وەرگرتن لە هاوپەیمانییە فراوانەکانی، ڕۆڵی سەندیکاکان و فیدراسیۆنەکان، و تۆڕەکانی کاری کۆمەڵایەتی. ئەم ئامادەبوونە ڕەگ و ڕیشەی خۆی لە ڕاپەڕینی 2019 دژ بە نیولیبرالیزم دەدۆزێتەوە، کە ڕێگە بە دووبارە داڕشتنەوەی دیمەنی سیاسی کردەوە. بەڵام ئەوەی ئەم ڕێگایەی چارەسەر کرد، تەنها شەقام نەبوو، بەڵکو توانای گێڕینی ئەم تەوژمە کۆمەڵایەتییە بوو بۆ هاوپەیمانییەکی هەڵبژاردنی ڕێکخراو کە بووە هۆی سەرکەوتنی سەرکایەتی بۆریچ. سەرەڕای شکستەکانی دواتر و سنووردارکردنی ئەزموون لەناو دامەزراوەکانی دەوڵەتدا، هاوپەیمانێتییەکە وەک هێزێکی سیاسی مایەوە، چونکە شەقام لە ڕێکخستن دابڕاو نەبوو و ناڕەزایی بە ڕۆڵی سەندیکاکان و فیدراسیۆن و کاری کۆمەڵایەتی ڕێکخراوەوە بەسترابووەوە، کە ڕێگە بە بوونی کۆمەڵایەتی ڕاستەقینە دەدا تەنانەت لە کاتی پاشەکشەی هەڵبژاردنەکاندا.

لە ئەوروپا ئەزموونی لیستی یەکێتی لە دانمارک وەک مۆدێلێکی ڕوون دەوەستێت. سێ پارتی چەپی بچووک کە نەیانتوانی بچنە ناو پەرلەمانەوە، بڕیاریان دا یەکبگرن لە یەک چوارچێوەدا. جیاوازییەکانیان نەهێشتەوە، بەڵام لە چوارچێوەی پێکهاتەیەکی نەرمدا بەڕێوەیان بردوون کە ڕێگە بە یەکخستنی هەوڵی هەڵبژاردن و بنیاتنانی ئامادەبوونێکی جەماوەری بەردەوام دەدات. ئەنجامەکە گواستنەوەی چەپ بوو لە پەراوێزەوە بۆ پێگەیەکی کاریگەر، بەبێ وازهێنان لە ڕادیکاڵیزمی کۆمەڵایەتی.

ئەوەی ئەم ئەزموونانە یەکدەخات دانپێدانانیان بەوەی کە گۆڕانکاری لە یەک ئامرازەوە دەرناکەوێت، نە لە یەک ساتەوەخت، بەڵکو لە کاری کۆکەرەکە بوو، یەکگرتوو و ڕێکخراو کە تووڕەیی کۆمەڵایەتی، ڕێکخستنی سیاسی و کاری ڕۆژانە لەناو کۆمەڵگادا تێکەڵ دەکات. هەموویان ڕووبەڕووی کەسپ و شکستیان بوونەوە، بەڵام نەگەڕانەوە بۆ سفر، چونکە چوارچێوەیەکی ڕێکخراوەییان دامەزراند کە توانای فێربوون و خۆگونجاندنیان هەیە.

8. ئەمە بۆ چەپەکانی عێراق چی دەگەیەنێت؟ پێویستییە

هەڵسەنگاندنی زانستی و نوێکردنەوەی گشتگیر

چەپی عێراقی بەدەر نییە لە یاساکانی خەباتی کۆمەڵایەتی ئەوەی لەڕێدا سەرکەوتوو نەبوو لە شوێنێکی تر سەرکەوتوو بوو، نەک لەبەر ئەوەی ئەو کۆمەڵگایانە باشتر یان ئاسانترن، بەڵکو لەبەر ئەوەی هێزە چەپەکان لەوێ بوێری ئەوەیان هەبوو هەڵسەنگاندنێکی زانستی ڕەخنەگرانە بۆ ئەزموونەکانیان ئەنجام بدەن، وە بەرهێنان لە گۆشەی مەعریفی و ئامرازی دیجیتاڵی مۆدێرن بکەن بۆ تێگەیشتن لە واقیع و پێوانەکردنی کاریگەری، وە نەرمی پێویستیان هەبوو بۆ نوێکردنەوەی ئامرازەکانیان و پەرەپێدانی گفتووگۆ و شێوە ڕێکخراوەییەکانیان لەگەڵ گۆڕانە کۆمەڵایەتییەکاندا. عێراق خاوەنی توانایەکی گەورە و هۆشیاری پێشکەوتوو و ئەزموونی قووڵی خۆپیشاندانەکانە. ئەوەی کەموکورتی هەیە تووڕەیی نییە، بەڵکو ڕێکخستنە. ئازایەتی نییە، بەڵکو میتۆدی زانستی لە هەڵسەنگاندن و ئامادەیی بۆ نوێبوونەوەی بنەڕەتی.

ئەوەی ئەمڕۆ پێویستە هەڵسەنگاندنێکی زانستی گشتگیرە بۆ ئەزموونی چەپی عێراق، بە پشتبەستن بە شیکردنەوەی قووڵ بۆ داتا بەردەستەکان، ڕاپرسی ڕاستەقینە لەسەر ڕای گشتی و ئاراستەکان، و لێکۆڵینەوەی ورد لە هاوسەنگی هێز چینایەتی و سیاسی. هەڵسەنگاندنی زانستی مانای ڕازیبوون بە تێڕوانین یان لێکدانەوەی ئامادە نییە. بەڵکو پێویستی بە بەکارهێنانی ئامرازی شیکاری مۆدێرن هەیە، لە زانستی داتاوە بۆ توێژینەوەی کۆمەڵایەتی، بۆ تێگەیشتن لە کوێ شکستمان هێنا، لە کوێ سەرکەوتوو بووین، لە کوێ هەڵەمان کرد، و چی دەتوانرێت ڕاست بکرێتەوە. ئەم هەڵسەنگاندنە دەبێت ببێتە هۆی نوێبوونەوەیەکی فکری و سیاسی و ڕێکخراوەیی قووڵ کە لە پێداچوونەوە بە گریمانە کۆنەکان نەترسێت و دوودڵ نەبێت لە پێشنیارکردنی چارەسەری نوێ کە بە نەرمی و توانای خۆگونجاندن لەگەڵ واقیعی گۆڕاو تایبەتمەند بێت.

ئەوەی پێویستە گواستنەوەی میکانیکی ئەزموونی کەسانی تر نییە، بەڵکو سوود لێوەرگرتنە بەشێوازێکی گونجاو لەگەڵ واقیعی خۆمان و هاوسەنگی چینایەتی و سیاسی هێزەکان لەعیراق و هەرێمی کوردستان و تایبەتمەندی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و مێژووی ناوخۆیی خەبات هەر ئەزموونێک ناوەڕۆکی خۆی هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا یاسا گشتییەکانی خەباتی کۆمەڵایەتی بە دروستی دەمێننەوە: یەکگرتن، ڕێکخستن، تێکەڵکردنی ئامرازە جیاوازەکانی خەبات، و پەیوەندی ئۆرگانیکی لەگەڵ جەماوەر.

لە هەمووی گرنگتر توانای فێربوونی بەردەوام، هەڵسەنگاندنی خولی و گەشەپێدانی خودی لەسەر بنەمای ئەزموونی کەڵەکەبووو داتای نوێ.

تێکەڵکردنی ناڕەزایی لەگەڵ هەڵبژاردن، شەقام لەگەڵ دامەزراوەکان، پێویستییەکی پراکتیکی بەپەلەیە کە لە خوێندنەوەی واقیع و هاوسەنگی هێزەوە وەرگیراوە. بەبێ ئەم تێکەڵەیە، چەپ بەردەوام دەبێت لە جووڵە لە بازنەیەکی خراپدا: تەقینەوەی ناڕەزایی بەهێز لە شەقامەکان بەڵام کاریگەری سیاسی بەردەوامی سنووردارە و بەشداری لاوازی هەڵبژاردن چونکە لە بنکەیەکی کۆمەڵایەتی ڕێکخراوەوە دابڕاوە.

پێنجەم: بنیاتنانی چوارچێوەیەکی چەپی یەکگرتوو و پێویستی ئەگەرەکان

پرسی بنیاتنانی چوارچێوەیەکی چەپی یەکگرتوو لە عێراقدا چیتر بابەتێکی تیۆری یان خۆشگوزەرانی سیاسی نوخبەی نییە. بەڵکو گۆڕاوە بۆ پێویستییەکی مێژوویی دەستبەجێ کە هاوسەنگی هێز و ئەنجامی ئەزموون و سنوورەکانی بەردەوامبوون بە هاوکێشەی ئێستا سەپاندووە. پەرتەوازەیی چیتر تەنها لاوازی نییە. بۆتە بەربەستێکی ڕاستەقینە لەبەردەم هەر ئەگەرێکی کاریگەری، و سەرچاوەیەکی هەمیشەیی بۆ لەدەستدانی متمانەی خەڵک. ئەزموون دەریخستووە کە چەپ کە وەک دوورگەیەکی ڕکابەری جیا کار دەکات، نەیتوانیوە ئامادەیی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری خۆی بگۆڕێت بۆ هێزێکی سیاسی ڕێکخراو، هەرچەندە تەنها گوتاری خۆی بێت یان قوربانییە قووڵەکانی.

چوارچێوەی یەکگرتوو مانای نەهێشتنی جیاوازییە ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەییەکان و تواندنەوەی هەمووان نییە بۆ یەک پارتێکی داخراو. ئەزموونی جیهانی دەریدەخات کە چوارچێوە فراوانە سەرکەوتووەکان ئەوانەن کە فرەیی لەناویاندا بەڕێوە دەبەن، نەک ئەوانەی جیاوازییان سەرکوت کردووە. ئەوەی پێویستە چوارچێوەیەک بێت لەسەر بنەمای بەرنامەیەکی هاوبەش کە ئەولەویاتی بەپەلە دیاری بکات و بابەتە تیۆرییە مشتومڕەکان بۆ گفتوگۆی دیموکراتی بەجێبهێڵێت، بەبێ ئەوەی ڕێگە بدات ببنە هۆکاری ئیفلیج.

ئەم چوارچێوەیە دەبێت بۆ پارت و ڕێکخراوەکان و هەروەها بۆ ئەو چالاکوانانەی کە سەر بە هیچ ڕێکخراوێک نین کراوە بێت. بەشێکی زۆری چەپەکانی ئەمڕۆ لە دەرەوەی چوارچێوەی حزبی تەقلیدی کار دەکەن، یان بەهۆی سیاسەتی ڕێکخراوەیی هەڵە،

ڕەتکردنەوەی فۆرمی ڕێکخراوەیی بەردەست، یان هۆکاری تر.

نەخشەڕێگا: بنەما پراکتیکییەکان بۆ چوارچێوەیەکی چەپی یەکگرتوو

هاوپەیمانێتییەکە کێ لەخۆ دەگرێت؟ یەکڕیزی لەسەر بنەمای کاری کۆمەلایەتی نەک لەسەر بنەمای شوناسی ئایدیۆلۆژی چوارچێوەی یەکگرتووی خوازراو دەبێت کراوە و گشتگیر بێت و سەرجەم هێزە چەپ و پێشکەوتووەکانی عێراق و هەرێمی کوردستان بگرێتەوە بەبێ پەراوێزخستن و پەراوێزخستن واتە پارت و ڕێکخراوە چەپەکان لە هەموو تەوژمە جۆراوجۆرەکانیان، کۆمۆنیست، سۆسیالیست، پێشکەوتووخواز و مەدەنی. هەروەها ڕێکخراوە جەماوەریەکان، سەندیکاکانی کرێکاران و پیشەیی، فیدراسیۆنی خوێندکاران، رێکخراوەکانی فێمینیستی و ڕێکخراوەکانی ماف، ژینگەیی و مەدەنی دەگرێتەوە کە دیدێکی پێشکەوتووخواز و تێکۆشان بۆ زۆرترین ئاستی دادپەروەری و یەکسانی کۆمەڵایەتی هاوبەشن. لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە کە چوارچێوەکە دەبێت کراو□ بێت بۆ چالاکوانانی سەربەخۆ، ئەوانەی سەر بە هیچ ڕێکخراوێکی حزبی نین، بەڵام بڕوایان بە پڕۆژەکە هەیە و کاری بۆ دەکەن.

پێوەر لێرەدا ئینتیمای ئایدیۆلۆژی نییە، بەڵکو پراکتیکی ڕاستقینەیە: هەموو کەسێک کە کار دەکات و بەشداری دەکات لە گۆڕینی ژیانی جەماوەر بۆ باشتر و تێکۆشان بۆ یەکسانی، دادپەروەری کۆمەڵایەتی، ماف و کەرامەتی مر□ق، ب□شێکە لە کەمپی چەپ، بێ گوێدانە ئەو ناوەی هەڵیگرتووە یان باکگراوندی ڕۆشنبیری کە لێوەی دەڕۆن. چەپ ناسنامەیەکی ئایدیۆلۆژیای داخراو نییە. بەڵکو هەڵوێستێکی پراکتیکییە لەسەر واقیع، و هەڵبژاردنێکی ڕوونە بۆ لایەنگری جەماوەری کرێکار. ئەم هاوپەیمانییە فراوانە دەبێت لەچوارچێوەی پێکهاتەیەکی دێموکراسی ڕوون□دا ب□□□و□ ببر□ت ک□ □□□ز ل□ تایبەتمەندییەکان بگرێت و لەسەر بنەمای هاوبەش بنیات بنرێت و هەمووان بەرەو یەک ئامانج ئاراستە بکات ئەویش گۆڕینی هاوسەنگی هێز ل□ بەرژەوەندی کرێکارانی دەستی و ڕۆشنبیری لەسەرتاسەری عێراق و هەرێمی کوردستان

ناوێکی سادە و ناسنامەیەکی یەکگرتوو.

چوارچێوەی یەکگرتوو پێویستی بە ناوێکی سادە و تێگەیشتوو هەیە کە ناوەڕۆکی پڕۆژەکە دەرب□□□ت بەبێ ئەوەی باری ناونیشانە تەقلیدییەکان هەڵبگرێت کە پڕ بووە لە مێژووی

دابەشبوون و لێکدانەوەی ناکۆک. ناوەکی سادە و نزیک لە جەماوەر وەک "هاوپەیمانی نان و ئازادی" ڕاستەوخۆ مانای پڕۆژەکە دەگەیەنێت و بە زمانی ڕۆژانەیان ئاراستەی جەماوەر دەکات. ئامانج شاردنەوەی ناسنامەی چەپ نییە، بەڵکو پێشکەشکردنی لە ناوەرۆکی پراکتیکیدا نەک لە ڕێگەی ناونیشانە مێژووییەکانییەوە. ژمارەیەکی زۆر ئەزموونی جیهانی سەلماندویەتی کە ناوە سادەکان کە لە داواکاری بەرجەستەوە سەرچاوە دەگرن، سەرکەوتوو دەبن لە دروستکردنی پردێکی فراوانتر لەگەڵ کۆمەڵگادا و تێپەڕاندنی بەربەستە سایکۆلۆژییەکان کە دەیان ساڵ لە جەمسەرگیری سیستماتیک و ناوزڕاندنی هەموو شتێک کە ناوی چەپ، کۆمۆنیست، یان سۆسیالیست هەڵگرتووە.

بەرنامەیەکی ڕوون و ڕاستەوخۆ

پرۆگرامێک کە جەخت لەسەر ئەو شتانە دەکاتەوە کە لە ماوەیەکی نزیکدا بەدەست دەهێنرێت، بەبێ ئەوەی ئاسۆی ستراتیجی بەجێ بهێڵێت. خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکان، دامەزراندن، ئاسایشی کۆمەڵایەتی، مافەکانی تەواوی ژنان، جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت، پاراستنی ئازادییەکان و ئەوپەڕی دادپەروەری کۆمەڵایەتی. پرۆگرامێکی کورت و تێگەیشتوو، کە لە شەقامەدا ڕوون دەکرێتەوە، نەک بەڵگەنامەیەکی تیۆری وردەکار. پرۆگرامێک کە لە واقیعەوە بنیات نراوە، بەردەوام پێڕەوی پێدراوە و پێداچوونەوەی بە دەکرێت لە ڕێگەی دیالۆگی کراوە لەگەڵ بنکە جەماوەرییەکان و گوێگرتن لە ئەزموونی ڕۆژانەیان.

پێکهاتەی ڕێکخراوی نەرم

سەرکردایەتی خولانەوەی بەکۆمەڵ کە تێیدا دەسەڵات لە دەستی تاک یان ڕێکخراوێکی دیاریکراودا چڕ نەبێتەوە. فۆرمی ئەندامەتی فرە کە ڕێگە بە ئەندامەتی تاک و ڕێکخراوەکان دەدات لە یەک کاتدا. لامەرکەزییەتی بەرفراوان ڕێگە بە هەر پارێزگایەک و هەر کەرتێکی کۆمەڵایەتی دەدات خەباتی ڕۆژانەی خۆی لە چوارچێوەی هێڵی گشتیدا بەڕێوە ببات. پێکهاتەیەکی کراوەیە بۆ تاقیکردنەوە، ڕێگە بە فۆرمی نوێی ڕێکخراوەیی دەدات کە وەڵامی تایبەتمەندییەکانی ناوچە و گروپە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکان بداتەوە، بەبێ سەپاندنی یەک مۆدێلی ڕەق بەسەر هەمووان. هەر پارتێکی بەشداربوو

سەربەخۆیی تەواوی ڕێکخراوەیی و پرۆگرامەکانی خۆی و کاری ڕێکخراوەیی خۆی لە دەرەوەی چوارچێوەکە دەپارێزێت، لە کاتێکدا چوارچێوەی یەکگرتوو وەک بۆشای□ک دەمێنێتەوە بۆ کاری هاوبەش لەسەر خاڵە ڕێککەوتووەکان و ئەولەویاتەکان.

بەهێزکردنی ڕاستەقینەی گەنجان و ژنان

نەک لە ڕێگەی گفتوگۆ، بەڵکو لە ڕێگەی یاسای ڕێکخراوەیی ناچاری. پشکی نوێنەرایەتی ڕوون لە دامەزراوەکانی سەرکردایەتی، و دەسەڵاتی ڕاستەقینە لە بڕیاردان. نوێبوونەوە لەخۆوە ڕوو نادات. بەڵکو لە ڕووی رێکخراوی□ی□وە فەرمان دراوە. گەنجان و ژنان هاوپۆلی یارمەتیدەر یان سیمبولی نین. بەڵکو هێزی ڕاستەقینەی گۆڕانن. ئەمە مانای گرتنەبەری میکانیزمەکانی پابەندبوون وەک خولانەوەی سەرکردایەتی نێوان ژن و پیاو و سیستەمی دوو پۆست لە دامەزراوەکانی سەرکردایەتی کە هەر پۆستێکی سەرکردایەتی لە یەک کاتدا پیاو و ژنێک بە دەسەڵاتێکی یەکسانەوە داگیر دەکەن. بەهەمان شێوە، پشکی زۆرەملێ بۆ نوێنەرایەتی گەنجانی خوار تەمەن چل ساڵ دەبێت لە هەموو ئاستەکانی سەرکردایەتیدا تەرخان بکرێت و دەسەڵاتی راستەقینەی هەبێت لە بڕیاردان. تواناسازی ڕاستەقینە مانای ئەوەیە کە گەنجان و ژنان ڕۆڵێکی ڕاستەقینەیان هەیە لە داڕشتنی سیاسەت و دیاریکردنی ئەولەویەتەکان، نەک تەنها ئامادبوونی سیمبولی یان ڕۆڵێکی سنووردار.

میدیای مۆدێرن و سیاسەتی دیجیتاڵ

بۆشایی دیجیتاڵی ئەمڕۆ گۆڕەپانێکی سەرەکی خەباتی چینایەتییە. چوارچێوەی یەکگرتوو دەبێت پلاتفۆرم، تیمی ناوەڕۆک و توانای شیکردنەوەی کارلێکردن، پێوانەکردنی کاریگەری و بەکارهێنانی ئامرازی دیجیتاڵی و زیرەکی دەستکرد بۆ تێگەیشتن لە بینەران هەبێت. گفتوگۆ دەبێت سادە، ڕاستەوخۆ و پەیوەست بێت بە واقیعی ڕۆژانەوە، بەبێ ئەوەی واز لە قوڵایی سیاسی بهێنێت. وەبەرهێنانی کاریگەر لە پەرەپێدانی دیجیتاڵی ئێستا پێویستییەکی وجودییە و دواکەوتن مانای نەبوونی ڕاستەقینەیە لە گۆڕەپانی خەباتی سیاسی هاوچەرخ.

بەستنەوەی ناڕەزایی بە کاری ڕۆژانەوە

دروستکردنی کۆمیتەی جەماوەری لە گەڕەکەکان، و کارکردن لە

نێو سەندیکاکان و فیدراسیۆنەکان لەگەڵ ڕێزگرتن لە سەربەخۆیی و بەستنەوەی کێشە ناوخۆییەکان بە پڕۆژەی سیاسی گشتی. تەنها بەم شێوەیە چوارچێوەکە لە قەوارەیەکی هەڵبژاردنی وەرزییەوە دەگۆڕێت بۆ هێزێکی کۆمەڵایەتی هەمیشەیی. کاری ڕۆژانە بە چارەسەرکردنی کێشە بەرجەستەکانی خەڵک، لە بڕینی ئاو تا بێکاری و جیاکاری، متمانەی ڕاستەقینە دروست دەکات و دروشمەکان دەگۆڕێت بۆ ئەزموونی ژیان.

میکانیزمی چاره سه رکردنی ناکۆکییه کان و به ڕێوه بردنی جیاوازی

چوارچێوەیەکی یەکگرتوو بەتاڵ نابێت لە ناکۆکی و ئەمەش سروشتی و تەندروستە کێشەکە لە بوونی ناکۆکیدا نییە، بەڵکو لە لاوازی میکانیزمی دیموکراسی ڕوونە بە بەڕێوەبردنی. دەبێت چوارچێوەکە یاسای دیموکراتی بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییە ناوخۆییەکان لەخۆ بگرێت و ڕێگە لە گۆڕینیان بۆ ململانێی گشتی بگرێت کە یەکێتی لاواز دەکات و کاری سیاسی و جەماوەری تێک دەچێت.

شەشەم : دەرئەنجام، یەکڕیزی و نوێبوونەوە، ڕێگای گەڕانەوەی ڕۆڵی مێژوویی

بنیاتنانی چوارچێوەیەکی یەکگرتوو بۆ چەپ بە دڵنیاییەوە ڕێگایەکی ئاسان نابێت و ئەمە شتێکە کە هەموو ئەوانەی بەدوای مێژووی چەپدا کەوتوون و خەباتی درێژخایەنی دژ بە دیکتاتۆرییەت و چەوساندنەوە و هەروەها کێشە و خاڵە لاوازەکانی ئەو بزووتنەوەیە تێگەیشتوون. تەحەدایەکی بابەتی بە بەهێزی ئامادەیە: سەرکوتی سیاسی، پارەی زۆر، میدیای زاڵ و دابەشبوونی قووڵ لە کۆمەڵگا. لەپاڵ ئەمانەشدا تەحەدایەکی بابەتی هەن کە کەمتر گرنگ نین و لە سەختی نوێبوونەوە و گۆڕانکاری لەناو هەندێک ڕێکخراوی چەپدا دەردەکەون، هۆشیاری لە لەدەستدانی پۆستەکان، زیادەڕەوی لە ناکۆکییە لاوەکییەکان، و پەیوەست بوون بە فۆرمە کۆنەکان کە پێویستیان بە پەرەپێدان هەیە بۆ ئەوەی لەگەڵ واقیعی نوێدا بگونجێت.

ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم تەحەدایانە پێویستی بە هۆشیارییەکی قووڵ هەیە سەبارەت بە سروشتی قەیرانەکە، ئیرادەی سیاسی ڕاستەقینە و ئامادەیی بۆ تاقیکردنەوە و گەشەسەندن. هیچ هاوکێشەیەکی ئامادە یان چارەسەری جادوویی نییە. ئەوەی هەیە ڕێگایەکی دوورودرێژە کە پێویستی بە ئارامگرتن، بوێری

ڕێکخراوەیی، و توانای ڕاستەقینە بۆ ڕەخنەگرتن لە خۆیەتی، ئەو تایبەتمەندییانەی کە لە مێژە چەپیان لە ساتەکانی سەرهەڵدانی مێژوویدا جیا کردووەتەوە.

پاش چەندین ساڵ لە خۆپیشاندان و داواکاری جەماوەری و ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی 2025 چەپی عێراق و کوردستان لە چوارڕیانێکی یەکلاکەرەوە وەستاوە یان بەردەوام بوون لەسەر هەمان ڕێگا بۆ ئەنجامە زانراوەکانەوە، یان ئەنجامدانی پڕۆژەی نوێبوونەوە و یەکگرتن لەگەڵ هەموو ئەو مەترسی و ئەگەرانەی کە هەڵیگرتووە. بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان ڕۆڵی مێژوویی چەپیان وەکوو ویژدانی کۆمەڵایەتی و هێزی پاڵنەر بۆ گۆڕان وەبیرهێنایەوە و نیشانیان دا کە جەماوەر ئامادەیە بۆ خەبات و ترس چارەنووس نییە. لە هەمان کاتدا، ئەوان ئاشکرایان کرد کە توڕەیی بەتەنیا بەس نییە، و دادپەروەری بەبێ ڕێکخستن وزەیەکی بەکارنەهێنراو دەمێنێتەوە.

ئەوەی ئەمڕۆ پێویستە چەپێکی یەکگرتووە کە بوێری پێداچوونەوە بە خۆی هەبێت بەبێ ئەوەی واز لە کرۆکی چینایەتی و مرۆیی بهێنێت چەپێک کە دان بەوەدا دەنێت کە ئامرازەکانی خەبات گۆڕاون و سیاسەت چیتر تەنها لە گۆڕەپانە گشتییەکاندا بەڕێوە ناچێت، بەڵکو لە بۆشاییە دیجیتاڵییەکان و جەنگە جۆراوجۆرەکانی هۆشیاریدا بەڕێوە دەچێت. چەپێک کە ناڕەزایی و کاری هەڵبژاردن و ئەزموونی مێژوویی لەگەڵ پێداویستییەکانی نوێبوونەوە تێکەڵ دەکات.

لەم چوارچێوەیەشدا دەبێت ڕێز لە خەبات و ڕۆڵی مێژوویی هێزە چەپەکانی عێراق و کوردستان بگیرێت کە دەیان ساڵە درێژە ئەم هێزانە کە شەرەف و ئیمتیازی تێکۆشانیان هەبوو لە ڕیزەکانیاندا بە جیاوازی لە پرەنسیپترین هێزە سیاسییەکانی عێراق و هەرێمی کوردستان قوربانی گەورەیان پێشکەش کرد و بەخوێنی کادر و سەرکردایەتییەکانیان بەهای گرانیان دا و هەمیشە لە پێگەی بەرگری لە کرێکارانی دەستی و ڕۆشنبیر لە دژی هەموو شێوەکانی دیکتاتۆرییەت و چەوساندنەوە و تایەفەگەری و گەندەڵی مابوونەوە جیاوازی تاکتیکی و تیۆری هەرچییەک بێت، ئەم مێژووی خەباتە وەک سەرمایەیەکی جەماوەری و مرۆیی دەمێنێتەوە کە نکۆڵی لێناکرێت یان کەم ناکرێتەوە.

لەگەڵ ئەوەشدا دڵسۆزی بۆ ئەم مێژووە تەنها نۆستالژیا نییە. لەسەر بنیات دەنرێت. ئەو ڕەخنەیەی لەم بەشدارییەدا بەرز دەکرێتەوە کەمکردنەوەی ئەم هێزانە نییە، بەڵکو بانگهێشتێکی هاوڕێیانەیە بۆ گەڕانەوەی ڕۆڵی مێژوویی خۆیان لە فۆرمێکی

هاوچەرخدا. چونکە پرسیاری ئەمە چیتر ئەوە نییە کە ئایا ئەمە خاوەنی بیرۆکەی ڕاست بووین یان نا، چونکە چەپ هەمیشە خاوەنی ئەو بیرۆکەیە بووە. بەڵکو چۆن بیگۆڕین بۆ ئامرازێکی کاریگەر کە بتوانێت کاریگەری لەسەر ژیانی جەماوەر دروست بکات و باشتر بکات. مێژوو پاداشتی ئەوانە دەدات کە توانیویانە تەنها بیرۆکەکان بگۆڕن بۆ هێزێکی ماددی ڕێکخراو.

یەکێتی هەڵبژاردنێک نییە لە نێوان هەڵبژاردنەکاندا. بەڵکو ڕێگایەکی بنەڕەتییە بۆ گەڕاندنەوەی ڕۆڵ و کاریگەری. لەگەڵ ئەوەشدا یەکێتی بەتەنیا بەس نییە، ئەگەر نوێبوونەوەی ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەیی قووڵ لەگەڵدا نەبێت. ئەوەی پێویستە تەنها کۆکردنەوەی هێزە پەرتەوازەکان نییە لە ژێر یەک سەقفدا. بەڵکو بنیاتنانەوەی چەپ لەسەر بناغەی نوێ کە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و تەکنەلۆژیاییەکان هەڵدەمژێت، وەڵامی هۆشیاری نەوەکانی نوێ دەداتەوە، و فۆرمی ڕێکخراوەیی تێدەپەڕێنێت کە پێویستی بە گەشەپێدان هەیە بۆ وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی سەردەم. نوێبوونەوە واتا پێداچوونەوە بە وتار، مۆدێرنکردنی ئامرازەکان، و دووبارە بیرکردنەوە لە پەیوەندی نێوان ڕێکخراوە چەپەکان و کۆمەڵگا، شێوەکانی سەرکردایەتی، میکانیزمی بڕیاردان و شتی تر.

ئەم پڕۆژەی یەکخستن و نوێکردنەوەیە تایبەتمەندییەکان ناهێڵێت و هەڵوەشاندنەوە ناسەپێنێت. بەڵکو لەسەر بنەمای هاوبەش بنیات دەنرێت و ڕێز لە فرەیی دەگرێت و وزە ئاراستە دەکات بۆ ئامانجی هاوبەشی بنەڕەتی ئێستا: بنیاتنانی عێراق بە هەرێمی کوردستانیشەوە لەسەر بنەمای دیموکراسی، حوکمی دامەزراوەکان، هاووڵاتیبوون و یەکسانی، دادپەروەری کۆمەڵایەتی، کەرامەتی مرۆڤ و ئازادی ڕاستەقینە بۆ هەموو ژنان و پیاوانی هاووڵاتی. لێرەدا تەحەدایەکی ڕاستەقینە لەبەردەم چەپی عێراقی و کوردستانی ئەمڕۆدایە و لێرەدا ئاسۆی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان مانای قووڵی خۆی دەردەخات ئەگەر ئەمە بوێری ئەوەمان هەبێت کە پێکەوە بڕۆین و یەکگرتوو و یەکگرتوو بین لە هەمەچەشنیدا و لە بیرکردنەوە و ڕێکخستندا نوێ ببینەوە و لە یەکڕیزیدا بەهێز بین.

ڕزگار ئاکرەی

ڕاڤەیتر1: لەدایکبوونی ڕاڤەی تر. ئازاد حەمە

ئەم نووسینەی بەردەستمان،"لەدایکبوونی ڕاڤەی تر"،دەستپێکی، ئەو زنجیرە نووسینەیە، لەژێر ناوی""ڕاڤەیتر""نیازمەندین کاریلەسەربکەین. ئامانجی سەرەکی لە نووسینی ئەم زنجیرە باسە لەلایەک جەختکردنە لە شکەی ڕاڤەInterpretation، لەلایەکیتر پەیداگیرییە لە پەیوەستیی بە بوونی ڕاڤەی تر بە ڕاڤەکراوەکانی لەمەوبەر. لەڕووە دەبینین، ڕاڤە نەگۆڕە نییە و گرنگیشە خودی گشت ڕاڤەیەک ڕاڤەیتر بەرهەمبهێنێت. گەر ڕاڤە ببێتە دەرەتانێک و هۆکاری لەدایکبوونی ڕاڤەی تر لەو حاڵەتەدا لێکدانەوە و دیدگای جیاواز دێتەکایەوە. وەکیتر، ویست بە ڕاڤەکردن پەیوەستیشە بە دروستبوونی ڕاڤەی نوێ.

وێڕای ئەوە، ئەوەی ئامانجە بنەڕەتییەکەی ئەمەیە لەم کۆمەڵە نووسینە بەناوی""ڕاڤەیتر""ئەوەیە، کە سەرەتا بپرسین ڕاڤە چییە؟دواتر گرنگە ئەوەش بزانین ئەی ڕاڤەیتر چییە؟ بۆ ئەمە گرنگە ئەوەش ڕوونکەینەوە،کە کاتێک تر Other دێتە سەر وشەی ڕاڤە، چی بەسەر چییەتی ڕاڤەدا دێت؟

زنجیرە نووسینی ناوبراو کۆششێکە بۆ بیرکردنەوە لە ڕاڤەی تر،کە مانای جیا و تێگەیشتنی نوێ لەتەک خۆیدادەنێت. گومانیشیناوێت، گەر دەرگا لە ڕاڤەیتر نەکرێتەوە ئەوا ڕاڤەکانی پێشوو پەژەم و بێچارە دەمێننەوە، هاوکات لەدایکبوونی ڕاڤەیتر ڕاڤەکانی ڕابردوو(پێشوو) لە پەژمەرین و ژاکان دەپارێزێت.

ڕاڤە واتە ڕوونکردنەوە. ئەمەبەتە لەناو ڕاڤەدا لێکدانەوە، شرۆڤە، تەفسیرکردن، سەرنجخستنەسە، پاساوهێنانەوە و تەنانەت ڕیوایەتیدانیش بوونی هەیە. لەبەرئەوەی ڕاڤە ڕوونکردنەوەیە، لە ماهییەتی ڕاڤەدا دەربڕین، گووتە و عەقڵانیکردنیش هەیە. زۆر بەکورتی ڕاڤەکردن هێرمێنۆتیکە(تەئویلە) و هیچیتر.

هەرچی ڕاڤەیترە بەو واتایە دێت،کە هەردەم پاش گشت ڕاڤەیەک ڕاڤەیەکیتر(دیکە)بوونی هەیە. لەگەڵ سەرهەڵدانی جۆرەکی دی(دیکە) لە ڕاڤە تێگەیشتنی تر و شیکاریی تازە دێتەکایەوە. ئەو دەمەی کەسێک ڕاڤە بە کوردبوون، یان بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی کوردیی،

یاخود هاوڕێیەتی یان هەر دیاردە و کێشە و گوتنێکیتر دەکات، بەبێگومانەوە بینینی ئێمە بۆ جۆرێک لە قسەکردن دەبا،کە لە پشت ئەو قسانەوە، قسەی دی(تر) هەن. بوونی ڕاڤەیتر دەرگاکردنەوەیە لە تێگەیشتن و شرۆڤە لە جۆری دیکە.
ئەمەش تەنیا لەبەرئەوەی خودی وشەی ڕاڤە لە زۆر ڕوەوە شیاوی هەڵوەستە لەسەرکردنە. ڕاڤە کە بەدەر نییە لە ژیان خودی ژیان دەخاتە ژێرپرسیارەوە. مەحاڵە بتوانین لە ڕاڤەکان تێبگەین گەر ڕاڤەیتر سەبارەت بە ڕاڤەکانی پێشتر نەیەنەکایەوە. واتا ڕاڤەیتر نەبێت ڕاڤەکانی پێشتر هیچی لێ دروستنابێت. ڕاڤەکانی پێشوو بە ڕاڤەیتر دەگەنە چڵەپۆپە لە ماناسازان و تێگەیشتن. بۆ ئەوەی ڕاڤەیتر ل□د□ایکبێت ناکرێت بەهەمان میکانیزمی پێشوو کار لەسەر واتا و دیدگاکانی ڕاڤەکانی پێشوو بکرێن.
ئەو دەمە ڕاڤەیتر لەدایکدەبێت، کە ڕاڤەکانی لەوەوبەر پڕپڕ و سیخناخ نەبووبێتن بە تێگەیشتن و تەماشاکردنی نوێ. ڕاڤەنوێکان هەوڵێکنیین بۆ دەستەمۆکردنی ئەوی پێشتر گوتراوە، بەڵکو ڕاڤەیتر ئەو دەمە دێتەدونیاوە کە ڕاڤەکانی پێشتر لێکترازانیان لەگەڵ مانای ژیان دروستکردووە. وەکی دی، ڕاڤەیتر ئەو ڕاڤەیەیە، کە هێشتا نەکراوە. ئەوە ڕاڤەیەکی نوێیە، کە لە شادەماریدا لێکەوتەی جیاواز و پەیبردنی تر بە ئێستامانی تیابەدیبکرێت. ئەمەو ڕەگ و ڕیشەی ڕاڤەیتر تەقەلایەکە بۆ پرسیارسازیی لەسەر هەنووکە. بۆئەوەی بە ڕاڤەی تر بگوترێت نوێ، پێویستە ئەو ڕاڤەیە هەر لەسەرەتاوە دەمبەگازندەبێت و شرۆڤەی هەمەلایەن بۆ بەدبینی و خەمناکیەکانی ئێستا بکات.
سەرباری ئەوە، گرنگە گوتنی ئەوەش، کە لێرە، لەم دەڤەرەی ئێمە، نووسین؛ لەجۆری نووسینی ناکاریگەر و بێ ناواخن، زۆر زۆرە، هەرچی خودی ڕاڤە و ڕاڤەکارییە بەدەگمەن چرۆدەردەکەن، جا چ جای ڕاڤەیتر.
بۆپتر ڕوونکردنەوەی ئەوەی لای سەرەوە گوترا، ئەوەش دەڵێێن، کە لەناو جڤاکی کوردیدا تاکڕاڤەیی بەردەوام کاری خۆی کردووە؛ ئەمەش ئەزموونی شکست و نامۆبوونمانی قوڵترکردووە. تاکڕاڤەیی، کە بکوژی ڕاستەقینەی بەدواداچوون و پەیگیرییە، هەر ئەو شتەشە،کە دەمانبات بەناو پێچاوپێچیی و خواریی لە تێگەیشتن لە ڕاستییەکان. بەواتایەکی تر، تاکڕاڤەیی مەترسیە بۆسەر ئەندێشەمان؛ بۆسەر ئەو دیتنانەی سەبارەت بە خۆمان و دەوروبەرمان هەمانە.
بۆیە کرۆکی زنجیرە باسەکان ئەو پرسە دەجو□ن□ت، کە ڕاڤەکان سەبارەت بە ڕووداو و دیاردەکانی □□زانە دەرفەت ل□ بەردەم ڕاڤەیتردا دەکەنەوە و زەمینەش بۆ دید و سەرنجی نوێ دەڕەخسێنن.
ڕاڤەکان،کە ڕاڤەیتر بەدوایاندا دێت پتر ڕاچڵەکێنەر و کاریگەر

دەبن. وەکیتر، ڕاڤەکان لەم سەردەمە تەنگژاوییەی ئەستادا پێویستیان بە سەرلەنوێ ڕاڤەکاریی هەیە.
لەکۆتاییدا هەمان بە ئەو سەیرکردنە فەلسەفییەش دەکەین، کە پێماندەڵێت ڕاڤەیتر نەبێت تاکڕاڤەیی داگیرماندەکات و زۆربەی بەزمەکانی تەفسیر و لێکدانەوەش لە بوونی ڕاڤەیترەوە دەستپێدەکات. ڕاڤەیتر بە بەچوون و کێشەکان پێویستن، لە تەحەمولکردنی ئەو جۆراوجۆرییەی بە هۆی (تر)بوونی ڕاڤەوە دەتەسازان، ئاسان نییە. ڕاڤەیتر شتی تر Othering لەتەک خۆیدا دەنێت. شتگەلێک کە لە ڕاڤەی پێشوودا نەبینراوە/درکیپێنەکراوە.

ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

چاو خشاندنێك بە شەشەمین پیشانگای هونەرمەند ئازاد مەخمووری.. کامەران حاجی ئەلیاس

هونەری شێوەکاری، خاوەنی چەندین قوتابخانەی تایبەت بە خۆیەتی وەکو قوتابخانەی كلاسیك، سروشتی، واقعی، سوریالی، تەجریدی .. زۆرێك لە هونەرمەندانی جیهان و كوردستان شێوازی كاركردنیان خۆیان وابەست كردووە بە یەكێك لە قوتابخانەكان هەندێك لە هونەرمەندەكان بە نیگار كردنی تابلۆییەكانی سوود لە چەندین قوتابخانەی شێوەكاری وەردەگرن.
هونەرمەند ئازاد مەخمووری شێوازی كاركردنی جیاوازە لە گەڵ هونەرمەندانی تر ئەو لە شێوازێكی تایبەت بەخۆی هەیە،لە ڕووی بەكارهێنانی ڕەنگ و كەرەستەی تایبەت بە تابلۆكانی ئەو زیاتر بە گرافیك كار دەكات لەسەر مادەی پلێت و نوحاس تابلۆ كانی دەكێشت لە رۆژی چوارشەممە 11ی 6ی2026 سەردانی گەلەری میدیای شاری هەولێرم كرد بەمەبەستی بینینی شەشەمین پیشانگای تایبەتی ئەم هونەرمەندە كە

لەژێر ناوی (تابلۆکان دەدوێن) بوو خوێندنەوەی و تێگەیشتن لە تابلۆکان گرنگە بۆ ئەوەی بینەر چێژ لە هەر تابلۆیەك وەربگرێت بەجۆرێك بێت خودی هونەرمەند شیکردنەوەی بۆ بینەر نەکات ئەمە ئەو خاڵە بوو کە لە تابلۆکانی هونەرمەند ئازاد مەخمووری، هەستم پێدەکرد چونکە چێژ وەرگرتن لە هەرکارێکی هونەری فاکتەرێکی سەرەکییە بۆ حاڵیبوون لە کارەکە ڕاستە هەندێك لە تابلۆکان چەندین هێما و ئاماژەی لەخۆ گرتبوو بەڵام ئەگەر بە ووردی سەیری تابلۆکان بکەیت بەئاسانی لە قوڵی مانای تابلۆیەکە حاڵی دەبوویت لە میانی گەڕانم بەناو تابلۆییەکاندا کە لە(30) تابلۆ پێکهاتبوو چەندین بابەتی نێو تابلۆیەکان سەرنجی راکێشام بەجۆرێك مرۆڤ چێقی زۆربەی تابلۆیەکانی بوو لە نێومرۆڤیشدا ئافرەت پشکی شێری بەرکەوتبوو ئافرەت وەکو دایگ وەکو خۆشەویست وەکو نیشتمان.. هەموویان گوزارشت بوون لە ناسەرییەکانی هەموولایانەکانی ژیانی ئەمڕۆی تاکی کورد بەتایبەتی تاکی جیهان بەگشتی تابلۆکانی ئەم هونەرمەندە وا لە مرۆڤ دەکات بۆ دواداچوون بۆ هەڵس و کەوتی ڕۆژنەی خۆی بکات بەجۆرێك ڕۆژانە بیر بکاتەوە کە لە ماوەی 24 کاتژمێری ڕۆژنەی خۆی لایەنە ئەرێنی و نەرێنی خۆی دیار بکات.

دوو ڕەنگ (ڕەش و سپی) ، پێکهاتەی سەرەکی سەرجەم تابلۆییەکانی هونەرمەند ئازاد مەخمووری بوون، ئەمەش توانستی هونەرمەند دەردەخات بەوەی بتوانێت لە ڕێگەی دوو ڕەنگەوە سەرەنجی بینەران بۆ تابلۆیەکانی رابکێشێت .

لە کۆتاییدا دەستخۆشی لە هونەرمەند ئازاد مەخمووری دەکەم لە هەمان دەست خۆشی لە بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری و هونەر هەولێر وبەڕێوەبەرایەتی شێوەکاری و کاری دەست دەکەم .

وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان
بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیری و هونەر / هەولێر
بەڕێوەبەرایەتی شێوەکاری و کاری دەستی

تابلۆکان دەدوێن

(6) پێشانگای تایبەتی

هونەرمەند

ئازاد مەخمووری

کات: 10ی بەیانی

ڕۆژی کردنەوەی پێشانگا: سێشەممە 9 / 6 / 2026

ڕێکەوت: 9 – 10 – 11 – 14 – 15 / 6 / 2026

ڕۆژانی تر کاتژمێر: 9 تاکو 1 نیوەڕۆ 5 تاکو 7 شوێن: گەلەری میدیا